

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Från konflikter till ett gott samarbete

En fokusgruppsstudie av familjerättssekreterares syn på små barns boende
vid föräldrarnas separation.

Socionomprogrammet
Kandidatuppsats
VT 2012

Författare Alice Ackert
Handledare Karin Lundén

Abstract

Titel Från konflikter till ett gott samarbete. En fokusgruppsstudie av familjerättssekreterares syn på små barns boende vid föräldrarnas separation.

Författare Alice Ackert

Nyckelord Anknytning, små barn, växelvis boende, familjerätten.

Syftet med uppsatsen var att undersöka familjerättssekreterarnas syn på små barns (0-3 år) anknytning till föräldrarna då dessa separerar samt hur familjerättssekreterarna arbetar kring detta.

Undersökningen tog formen av en fokusgruppsintervju med en arbetsgrupp vid en familjerätt i södra Sverige.

Resultatet visar att deltagarna anser att det finns en ny ung föräldragrupp som har ett starkt rättviseperspektiv och därför vill dela barnen lika vid en separation. Följderna av ett tidigt växelvis boende är ännu inte belagda, vilket gör det svårt för familjerättssekreterarna att ha en tydlig ståndpunkt i frågan då de möter klienter eller skriver utredningar till tingsrätten.

Innehållsförteckning

1	Introduktion	2
1.1	Inledning	2
1.2	Vad säger lagen?	3
1.3	Växelvis boende – en växande trend	3
1.4	Definition	4
1.5	Studiens syfte	5
1.6	Frågeställningar	5
1.7	Förförståelse.....	6
2	Teori och tidigare forskning	7
2.1	Anknytningsteorin	7
3	Metod.....	14
3.1	Metodval	14
3.2	Databaser och sökord.....	14
3.3	Urval och tillvägagångssätt.....	15
3.4	Validitet och reliabilitet	16
3.5	Generaliserbarhet	17
3.6	Etiska överväganden	17
3.7	Metoddiskussion och uppsatsens begränsningar	18
4	Resultat	19
5	Analys och diskussion	29
5.1	Barns behov och föräldrars förmåga.....	29
5.2	Rättvisa och jämlikhet	30
5.3	Primär och sekundär anknytningsperson	30
5.4	Barn i växelvis boende.....	32
5.5	Kunskap och verktyg	33
6	Slutdiskussion.....	35
	Referenslista	37
	Bilagor	

Förord

"The next best thing to being wise oneself is to live in a circle of those who are"

- C. S. Lewis

Tack till alla som har stöttat och uppmuntrat mig under processen med detta arbete.

Tack Jenny och Johanna för era råd, otaliga genomläsningar, er entusiasm, uppmuntran och er tid.

Tack Marcus och Joseph för att ni stått ut med mig och alla mina papper där hemma.

Tack till familjerättssekreterarna i fokusgruppen för att ni delade med er av er tid och kunskap.

Ett särskilt tack till min handledare Karin för att du låtit mig hållas under två års tid och inte gett upp hoppet om mig.

Tack!

1 Introduktion

1.1 Inledning

Frågan om barnens boende och umgänge är en av de största och svåraste frågorna för föräldrar som står i begrepp att separera. Från att ha haft daglig kontakt och samvaro med sitt barn ska detta nu begränsas och fördelas mellan föräldrarna. Idag blir det vanligare och vanligare att föräldrar (och barn) väljer att dela lika och ha barnet boende hos sig hälften av tiden, så kallat växelvis boende, där barnet byter boende en gång varje eller varannan vecka. Det är inte ovanligt att föräldrarna tror att det "måste" gå till på det sättet, då de har gemensam vårdnad (Carlberg, Hardy, Elfver-Linström, & Julin, 2004). Det tycks finnas ett starkt "dela lika-tänk" inom Sveriges familjepolitik, vilket avspeglas i föräldrars reaktioner vid separationer och skilsmässor.

Eftersom barn har behov av nära relationer till båda sina föräldrar är det viktigt att underlätta detta, vilket bland annat sker genom täta och vardagliga kontakter, menar Socialstyrelsen (www.socialstyrelsen.se). Barn mår bäst av att träffa sin umgängesförälder ofta. Särskilt små barn behöver regelbundna, täta kontakter så att barnets minnesbild av den andre föräldern bevaras. De skriver vidare att det kan vara bra för barn med ett växelvis boende för att upprätthålla kontakten med föräldrarna och att det för spädbarn är viktigt att redan från början få knyta an till båda sina föräldrar. Socialstyrelsen menar dock på att det samtidigt är viktigt för dessa små barn med trygghet, stabilitet, regelbundenhet och förutsägbarhet. Därför kan en hel vecka vara för lång för det lilla barnet att vara skild från sin umgängesförälder och en helg kan vara för lång tid för barnet att vara skild från sin boendeförälder.

Socialstyrelsen (www.socialstyrelsen.se) skriver att när föräldrarna till ett barn inte bor ihop ska de, tillsammans med barnet, besluta hos vem av dem barnet ska bo och hur den andre föräldern ska träffa barnet. Socialstyrelsen utgår därmed inte från att barnet ska bo lika mycket hos vardera föräldern. De gör skillnad på "vård" och "vårdnad", då det förra betyder vem som sköter om barnet och det senare syftar på vem som har det juridiska ansvaret för barnet. Socialstyrelsen menar att gemensam vårdnad främjar ett gott förhållande mellan barnet och föräldrarna, men att det inte innebär att barnet måste bo lika mycket hos båda föräldrarna. Föräldrarna måste dock ha vilja och förmåga att kunna samarbeta om barnet. "Det underlättar för föräldrarna om de kan samarbeta, men allra viktigast är det för barnen. Det är ofta en förutsättning för att de ska kunna ha en nära kontakt med båda sina föräldrar och slippa hamna i påfrestande konflikter" (s. 7).

För de föräldrar som har svårigheter att samarbeta eller kommunicera kring vårdnad, boende eller umgänge erbjuder socialtjänsten hjälp genom familjerätten. Där arbetar utbildade socionomer med "barnets bästa" i fokus för att hjälpa föräldrar i eller efter separationer då det finns samarbetssvårigheter (Norström & Thunved, 2010, s. 133). Detta sker genom samarbetssamtal, avtalsskrivning och vårdnadsutredningar. Vårdnadsutredningar sker på basis av myndighetsutövning, då det är tingsrätten som ger familjerätten i uppdrag att genomföra en utredning. Denna utredning blir sedan en del av det samlade material på vilken domen vilar, då en eller båda föräldrar begärt ändring i vårdnad/boende/umgänge för barnet/barnen. Utredningarna är tvingande, vilket innebär att föräldrarna måste delta i dem, medan samarbetssamtalen kan vara antingen tvingande utifrån att tingsrätten kräver det, eller på frivillig basis. Samarbetssamtalens syfte är att få föräldrarna att komma överens om frågor rörande vårdnad, boende

och/eller umgänge samt att hjälpa dem att hantera sina konflikter på ett sätt som minimerar påverkan på barnen. På familjerätten kan föräldrarna även skriva avtal som, vid socialnämndens godkännande, har samma legitimitet som ett beslut från domstol.

1.2 Vad säger lagen?

Barnkonventionen kapitel 3 punkt 1 säger att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn (www.unicef.se). I kapitel 9 punkt 3 står det vidare att barn som är skilda från den ena eller båda föräldrarna har rätt att regelbundet uppehålla en personlig relation till och ha direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.

I Föräldrabalken (FB) kapitel 6 § 2a står att ”barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge” och att särskild vikt då skall läggas vid ”barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna”. I FB kapitel 6 § 15 kan man läsa vidare att barnet har rätt till umgänge med den föräldern barnet inte bor hos, genom att de träffar varandra eller genom annan kontakt. Det är båda föräldrarnas skyldighet att se till att barnets behov av umgänge tillgodoses (Nordström & Thunved, 2010).

Socialtjänstlagen (SoL) är den lag vilken hela socialtjänsten, inklusive familjerätten, arbetar efter. I kapitel 5 § 1 står det bland annat att socialnämnden ska ”verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden”, med en allsidig personlighetsutveckling samt en gynnsam fysisk och social utveckling. Det står också att socialnämnden ska ”tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende, umgänge eller adoption har avgjorts”. I kapitel 5 § 3 står det även att ”kommunen skall sörja för att föräldrar kan erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor som gäller vårdnad, boende och umgänge (samarbetssamtal) samt - att föräldrar får hjälp att träffa avtal enligt [...] föräldrabalken” (Nordström & Thunved, 2010, s.132).

1.3 Växelvis boende – en växande trend

År 1994 bodde 4 % av barn till separerade föräldrar växelvis (Nordström, 2004), år 2004/2005 var siffran 22 % och 2009 nära 30 %. Det vanligaste är då att barn byter boende varannan vecka (Lundström, 2009).

Nittio procent av barnen i Sverige bor med båda sina föräldrar under sina första levnadsår, i tonåren har talet sjunkit till ca 60 %. Av dessa bor 30 % växelvis. Om anknytning sägs i rapporten att ca 60-70 % av alla barn i Sverige utvecklar ett tryggt anknytningsmönster, vilket betyder att 30-40 % utvecklar en otrygg anknytning (Hjern, 2009).

Jag anser att det är viktigt att hålla debatten kring små barns boende levande, då detta är en oerhört aktuell och dynamisk fråga utan lätta svar. Statistiken visar att växelvis boende för barn har ökat flerfaldigt under de senaste åren. Det blir allt vanligare att även

små barn flyttar fram och tillbaka mellan föräldrarna (Nordström, 2004). Det är viktigt att det inte bara blir en känslomässig eller jämlikhetsfokuserad debatt. Det måste handla om barnet och barnets bästa. Å ena sidan är det viktigt för barn att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar, å andra sidan måste också grundstenarna för barnets fortsatta utvecklingsprocess vara goda och stabila. Små barn kräver kontinuitet och trygghet – kan växelvis boende tillgodose detta åt dem?

1.4 Definition

I resultatdelen talar familjerättssekreterarna om BBIC.

BBIC - Barns Behov I Centrum, är ett utredningsverktyg som används av socialtjänsten vid utredning av barn och ungdom. Den illustreras med hjälp av en triangel, där barnet är i mitten. Den första sidan av triangeln utgör *barnets behov*, vilka utgår från sju behovsområden: hälsa, utbildning, känslö- och beteendemässig utveckling, identitet, familj och sociala relationer, socialt uppträdande och att klara sig själv. Detta sätts sedan i relation till *föräldrarnas förmåga*, vilken utgår ifrån sex områden: grundläggande omsorg, säkerhet, känslomässig tillgänglighet, stimulans, vägledning och gränssättning och stabilitet. Den sista sidan av triangeln kallas *familj och miljö* och dess sju områden är: familjens bakgrund och situation, familjenätverk, boende, arbete, ekonomi, social integrering och lokalsamhällets resurser (Lindström, 2006).

1.5 Studiens syfte

Jag vill i denna uppsats lyfta frågan hur familjerättssekreterarna, som arbetar med barn och föräldrar i utsatta situationer, ser på frågan om boende och anknytningsproblematik samt hur de funderar kring sin egen roll i att uppmärksamma och hjälpa barn som hamnar emellan två föräldrar i konflikt.

Syftet med denna uppsats är därför att undersöka familjerättssekreterarnas syn på små barns (0-3 år) anknytning till föräldrarna då dessa separerar samt hur familjerättssekreterarna arbetar kring detta.

1.6 Frågeställningar

Hur ser familjerättssekreterarna på små barns anknytningsbehov vid föräldrarnas separation?

Hur ser familjerättssekreterarna på frågan om små barns boende och umgänge vid föräldrarnas separation?

Hur ser familjerättssekreterarna på sitt uppdrag, som det är formulerat lagligt och kommunalt, då det handlar om barns anknytning vid föräldrarnas separation? Behöver uppdraget förändras och i så fall hur?

1.7 Förförståelse

Enligt det hermeneutiska synsättet måste en texts delar tolkas och förstås i ljuset av dess helhet, samtidigt som det är genom en förståelse av textens delar som jag får en djupare förståelse för hela texten (Thomassen, 2007). På detta sätt är det omöjligt att plocka ut ett fenomen ur sitt sammanhang och analysera det enskilt, utan att samtidigt ha en förståelse för sammanhanget fenomenet är sprunget ur. Då förförståelse mer eller mindre alltid påverkar forskaren i en undersökning är det också viktigt att ange den i studien så att läsaren förstår vad som redan rör sig i forskarens tankar (Larsson, 2009). Min förförståelse grundar sig på en rad olika erfarenheter: kurser i utvecklingspsykologi samt kursen "Barn och familj" där vi har läst om anknytningsproblematik, min praktikerfarenhet på familjerätten i en kommun av liknande storlek, samt mina privata upplevelser som mamma. Tankarna kring detta ämne gick på högvarv under praktiken, då jag ofta hamnade i situationer som tvingade mig att konfrontera mina förutbestämda uppfattningar om hur en "normal" uppväxt ska se ut och vara. Denna förförståelse formade naturligtvis upplägget av uppsatsen, men samtidigt var jag väl medveten om den och försökte, som sagt, ha ett öppet sinne för nya intryck och tankar under intervjun och arbetet med uppsatsen.

2 Teori och tidigare forskning

2.1 Anknytningsteorin

Anknytningsteorin bygger på utvecklingspsykologi, objektrelationsteori och evolutionsbiologin. Teorin utgår från barnets medfödda instinkt att knyta an till sin vårdare och vårdarens instinktiva respons på detta, vilket sker genom fysisk och mental närhet. Små barn har en medfödd förmåga till samspel och ett starkt behov av närhet till sina föräldrar, oavsett hur lämpliga dessa människor är som föräldrar. Under barnets första två år lär det sig att tolka och hantera känslor, utifrån föräldrarnas vägledning, så att barnets självbehärskning och egenkontroll utvecklas. Barnet kan anknyta till flera personer under det första året, förutsatt att kontakten är kontinuerlig, då barnet har en mindre utvecklad minnesförmåga under denna tid. Varje anknytning barnet gör är specifik till den relationen, det vill säga barnet kan utveckla en otrygg anknytning till en förälder och en trygg till den andra. Dock finns det en anknytningshierarki, vilket innebär att den som barnet har varit närmast under den första tiden är den viktigaste personen för barnet och också den som barnet söker tröst och skydd hos i skrämmande eller pressade situationer (Hindberg, 2007).

Författarna menar att under barnets första levnadsår är dess viktigaste utvecklingsuppgift att knyta an till dess närmaste vårdare, i de flesta fall en av föräldrarna. Föräldrarnas uppgift är att ställa sig till barnets förfogande och låta barnets behov av omsorg och känslomässig reglering ha företräde över det egna behovet. Detta gör föräldern genom att vara uppmärksam på barnets signaler och svara snabbt och adekvat på dessa (Hindberg 2007). Lundén (2010) menar att detta sker naturligt genom föräldrarnas ursprungliga omvårdnadssystem, vilket aktiveras av barnets anknytningsbeteende. Detta innebär att föräldern normalt inte kan låta bli att svara på barnets signaler.

Andra viktiga uppgifter föräldern har är att delta i ett socialt samspel med barnet genom blickkontakt, leenden, verbal kommunikation och fysisk kontakt samt att ge skydd och tröst vid hotande situationer. Föräldrar behöver inte vara perfekta och att brista i omsorgen vid enstaka tillfällen skadar inte barnen märkbart, men då omsorgssvikten blir mer regel än undantag eller sker inkonsekvent så att barnet inte vet om det kommer att bemötas adekvat eller inte, då är det fara för barnets anknytningsmässiga utveckling (Hindberg, 2007)

Kari Killén beskriver (i Hindberg, 2007) vilka centrala funktioner som föräldrar behöver ha för att adekvat kunna ta hand om sina barn. Dessa är förmågan att prioritera barnets behov, kunna positivt engagera sig i barnet och känna empati med det. Föräldern måste kunna uppfatta barnet realistiskt och inte ha för höga förväntningar på barnets förmåga. Dessutom ska föräldern ha förmåga att undvika att avreagera sig på barnet. Dessa förmågor krävs för att barnet inte ska behöva lägga sin energi på överlevnad, utan istället kunna växa och utvecklas på ett adekvat sätt. Det finns mycket hos föräldrarna som kan påverka barnet negativt, såsom utvecklingsstörning, missbruk, psykisk sjukdom, egna negativa uppväxterfarenheter, ålder, bristande utbildning och så vidare. Detta skapar en otillgänglighet och oförutsägbarhet hos föräldern, liksom en dålig relation föräldrarna emellan präglad av våld och/eller konflikter gör. Även familjens kulturella bakgrund, ekonomi och sociala nätverk påverkar barnets utveckling.

Solomon (2005) beskriver anknytningsbeteendet som det beteendet som verkar för att föra barnet till anknytningsobjektet (föräldern) eller föräldern till barnet, såsom leenden, ljud, lyfta upp armarna, närmande och så vidare. När ett barn har anknutit till en person kommer barnet att insistera på närhet och kontakt med den personen vid "fara", såsom exempelvis sjukdom, smärta, trötthet, separation eller obekanta personer eller omgivningar. Vid sådana tillfällen är det bara anknytningsobjektet som kan hjälpa. I normala situationer fungerar anknytningsobjektet som trygg bas så att barnet kan utforska omvärlden. Under barnets första år tar anknytningen stor plats i barnets liv, så även under det andra och tredje året, dock börjar barnet lära sig mer och mer och färre "hotande" situationer uppstår då barnet får erfarenhet av omvärlden. Därför tar anknytningsbeteendet mindre plats ju äldre barnet blir. Dock reagerar barnet starkt på längre separationer från den primära anknytningspersonen under denna tid.

Om barnet blir placerat i exempelvis fosterhem kan anknytningen till föräldern upprätthållas även genom begränsad kontakt. Således behöver barnet inte vårdas av föräldern för att knyta an utan det enda som tycks behövas är ett upprepat samspel mellan barnet och föräldern, dock är det ovisst hur stor denna kontakt behöver vara. Då barnets föräldrar har bott ihop under barnets första månader och sedan separerar är det ovisst hur mycket kontakt barnet behöver ha med umgängesföräldern för att knyta an till denne (Solomon, 2005).

Spädbarn tycks ha en benägenhet att knyta an till en första "primär" anknytningsperson. Det är denna person som spädbarnet föredrar att bli tröstad av och den enda som kan trösta barnet helt och fullt. Det är dock ovisst vad som gör den primära anknytningspersonen speciell för barnet. Det är också den primära anknytningspersonen som barnet vågar ta ut sina känslor och bli mest arg på under separationer. Därför är det inte ovanligt att då barnet kommer till och är hos umgängesföräldern visar barnet inga tecken på att inte må bra, men då barnet kommer tillbaka till boendeföräldern är det argt, klängigt och försöker straffa föräldern under en tid därefter. Umgängesföräldern kan då tro att barnet mår bättre hos denne, men beteendet är snarare en reaktion på barnets ilska över att bli separerat från sin primära anknytningsperson. Anknytningspersoner är således inte utbytbara för barnet, vilket gör det svårt för det lilla barnet att delas lika mellan föräldrarna. Därför måste man vara väldigt varsam med att splittra barnets relation till den primära anknytningspersonen. Trettio års studier har visat att spädbarnets och barnets anknytningsmönster till den primära anknytningspersonen kan förutsäga förmågor senare i livet, såsom känsloreglering, social kompetens, att kunna ta emot tröst och uppmuntran av andra, att inte utsätta sig för farliga situationer samt kunna ge omsorg till sina egna barn (Solomon, 2005). Studier har visat att föräldrarnas egen mentala bild av anknytning, hur denne förstår och tolkar sin egen anknytningshistoria, hänger samman med hur denne bemöter barnet och barnets anknytningsmönster (Broberg & Bohlin, 2004).

Det finns fyra olika anknytningsmönster dokumenterade. Det första är trygg anknytning, vilket ungefär 60-70% av barnen i Sverige utvecklar till åtminstone en av föräldrarna (Hjern, 2009). Vid trygg anknytning har föräldern förmågan att utgöra en trygg hamn eller bas för barnet, vilket medför att det nyfikna barnet vågar sig ut och upptäcka världen, i vetskap om att föräldern finns där när barnet behöver den, för tröst och skydd. Om relationen till föräldern är osäker för barnet så vågar barnet inte lita på att den trygga hamnen (eller famnen) finns att komma tillbaka till vid fara, vilket hämmar barnets naturliga upptäckarlust (Broberg & Bohlin, 2004). Detta sker vid en otrygg anknytning. Det finns tre otrygga anknytningsmönster: organiserad undvikande

anknytning, organiserad ambivalent anknytning och desorganiserad anknytning. Då barnet har ett undvikande anknytningsmönster har barnet lärt sig av föräldern att inte förlita sig på denne för tröst och trygghet. Föräldern har tydligt signalerat till barnet att "inte gnälla", vilket gör att barnet, för att behålla föräldrarnas gillande, inte yttrar behov av tröst eller skydd inför denne. I en ambivalent anknytning är föräldern inkonsekvent i sin lyhörddhet och i bemötandet av barnet, vilket medför att barnet har svårt att läsa av föräldern. Samspelet sker på föräldrarnas villkor och barnet vet inte hur det ska signalera till föräldern att det är i behov av tröst och skydd. Barnet blir då antingen passivt eller "klängigt" och gnälligt gentemot föräldern (Hindberg, 2007)

Lundén (2010) skriver att det finns ett klart och bevisat samband mellan föräldrarnas omvårdnadsförmåga och typen av anknytning barnet utvecklar. Den trygga anknytningen ses av många som en skyddande faktor i barnets fortsatta utveckling. Den otrygga anknytningen är mer riskfylld, men är i sig varken avvikande eller en direkt inkörsport till framtida bekymmer. Däremot kan en mycket otrygg anknytning leda till stora svårigheter i framtiden och därmed orsaka stort lidande för barnet. Den, för barnet, värsta formen av anknytning är den desorganiserade anknytningen, vilken kan leda till stora psykologiska svårigheter senare i livet. En desorganiserad anknytning innebär att föräldern själv är den som skrämmer barnet. När barnet blir skrämt och anknytningssystemet slås på vill det springa till sin "trygga hamn", men då föräldern är den som skrämt barnet i första hand finns det ingen trygghet för barnet att få. Detta kallas för "fright without solution" (Hindberg, 2007, s. 37). Föräldern reagerar på barnets signaler genom rädsla eller aggressivitet. Till grund för denna sorts bemötande ligger ofta ett obearbetat trauma hos föräldern. Till skillnad från en organiserad anknytning kan barnet inte organisera bilden av samspelet med föräldern till en sammanhållen inre representation, därför kallas den desorganiserad. I en normalpopulation har ca 10% av barnen denna sorts anknytning till en förälder, i riskgrupper är siffran mycket högre, upp till 80% (Hindberg, 2007) Desorganiserad anknytning kan ge svåra psykologiska och psykiatriska problem senare i livet (Lundén, 2010).

Solomon (2005) menar att anknytningslitteraturen ofta förutsätter att den primära anknytningspersonen är modern men att det inte finns något i anknytningsteorin som gör att modern skulle vara överlägsen fadern i denna roll. Däremot är anknytningsteorin "konservativ" i det att den favoriserar personen som redan är barnets primära anknytningsperson i förhållande till andra som också hade kunnat ha denna funktion. Därför måste man i frågan om boende och vårdnad ta detta i beaktande. Detta är dock svårt att göra då det inte finns några etablerade mätinstrument för att mäta anknytningen i vardagssituationer, utan endast i stressituationer såsom vid fara eller barnets sjukdom.

Solomon (2005) undersökte anknytningen hos 145 mödrar, 83 fäder och deras äldsta barn, vilka var 12-18 månader gamla vid undersökningstillfället. Familjerna var uppdelade i tre grupper: separerade familjer med övernattning, separerade familjer utan övernattning och intakta familjer. Studien skedde genom observationer (vid separationer och återföreningar mellan förälder och barn) och intervjuer. Målet var att fastslå om övernattningar borta från modern var förknippat med otrygg anknytning samt att se vilka övernattningsarrangemang som fungerade bra och mindre bra för spädbarnet. Två tredjedelar av barnen som hade övernattning hade desorganiserad anknytning till modern, jämfört med en tredjedel av barnen från intakta familjer. Varken mängden tid borta från modern eller övernattningsmönstret kunde associeras med desorganiserad anknytning. Dock fanns det ett samband mellan otrygg anknytning och hög konfliktnivå

och låg kommunikationsnivå mellan föräldrarna. Oavsett om barnen hade umgänge med övernattnings med fadern eller inte så hade dessa barn dubbelt så stor risk att ha ett desorganiserat anknytningsmönster till fadern som barnen i de intakta familjerna. I alla grupper var låg kommunikationsnivå mellan föräldrarna sammanbundet med desorganiserad anknytning mellan barnet och fadern. Detta, menar författaren, visar hur viktigt föräldrarnas förhållande är för barnets anknytning till fadern. Vid observationer ett år efter att barnen börjat med övernattnings hos fadern var de barn, vilka från börjat haft desorganiserad anknytning till modern, fortfarande väldigt känsliga för separationer.

En vårdnadskonflikt är synnerligen pressande för föräldrar och barn då föräldrarna befinner sig i nästan konstant konflikt under denna tid. En sådan konflikt är något av det mest destruktiva ett barn kan uppleva, menar författarna, då det gäller barnets mentala hälsa och utveckling. Neurobiologisk forskning visar att hjärnan påverkas starkt av stress och trauman under de första levnadsåren. Barnets hjärna utvecklas nämligen till stor del efter födseln, vilket gör den flexibel och formbar efter yttre omständigheter. Ett barn som växer upp med föräldrar som inte kan tillgodose barnets behov av närhet och omsorg riskerar därför att få skador på nervsystemet, vilket påverkar hjärnan negativt och ökar risken för utveckling av psykisk ohälsa senare i livet. De mönster som formas under barnets första år är svåra att bryta när barnet blivit större. Därför är det av yttersta vikt att samhället uppmärksammar och åtgärdar brister i relationen mellan föräldrar och barn. Detta görs dock ofta alltför sent eller inte alls. Symptom på psykisk ohälsa eller en alltför otrygg anknytning är ovanliga och svåra att upptäcka hos små barn, särskilt i vardagliga situationer. Det är först i en stressituation som anknytningsmönstret blir synligt, resten av tiden ligger det i vila för att ge plats åt andra processer inom barnet. Kunskapen om detta är i allmänhet bristfällig hos socialtjänsten då ingen ingående utbildning ges vare sig inom socionomprogrammet eller genom fortbildning. Författarna yrkar på att en större spetskompetens behövs inom socialtjänsten för dessa frågor. Samhället spelar också stor roll i hur barnens anknytningsprocess går till, då de flesta föräldrar yrkesarbetar idag. Det åligger därför samhället att se till att barnet kan vistas i en trygg och förutsägbar miljö med sina föräldrar, vilka i sin tur inte behöver oroa sig för att förlora jobbet eller få andra repressalier på grund av föräldraledighet (Hindberg, 2007).

Broberg och Bohlin (2004) menar att ju äldre barnet blir, desto lättare har det för att använda sin kognitiva förmåga och skapa inre föreställningar om sig själv och sina relationer till andra, så kallade inre arbetsmodeller. Detta gör att barnet så småningom, med hjälp av de inre arbetsmodellerna och den växande minnesförmågan, klarar av att separeras kortvarigt från föräldern eller den primära vårdaren. På samma sätt utvecklas barnets egen person i förhållande till de inre arbetsmodellerna. En inre arbetsmodell kan beskrivas som "en generaliserad mental representation av barnets samspelsförfarenheter med anknytningspersonen" (Hindberg, 2007, s. 38). I denna bild ingår alltså både bilden av barnet själv och bilden av anknytningspersonen i samspel med barnet. På detta sätt skapar sig barnet en tanke om sig själv som älskad/oälskad och om anknytningspersonen som någon som barnet kan/inte kan lita på då fara hotar.

Broberg och Bohlin (2004) menar att barnets primära anknytningsrelation i hög grad är byggd på omvårdnad och omsorgsgivarens lyhördhet mot barnets signaler. Anknytningsrelationen till pappan däremot är byggd på lek och upptäckande. Författarna menar att anknytningsrelationen till mamman är den viktigaste för barnets fortsatta utveckling, medan barnet är mer beroende av en lek-relation till pappan än en

anknytningsrelation till denne. På detta sätt får barnet tillgodosett både den trygga basen och utforskandet av världen. Författarna menar vidare att det inte går att avgöra om detta beror på föräldrarnas kön eller om det beror på vem barnet har antagit som primär anknytningsperson under det första året. Barn som har en trygg anknytning till sin mamma skapar också lättare en trygg anknytning till sin pappa.

Domstolar får göra avvägningar mellan vad som är bäst för det lilla barnet och policys som vill verka för att involvera fadern mer i barnets liv. När föräldrar eller domstolsväsendet vänder sig till litteraturen om ämnet får de motstridiga råd. Det är också svårt då själva frågan fylls av könsperspektiv kring manligt, kvinnligt, dominans och makt skriver Solomon (2005). Det är till både moderns och barnets framtida gagn att tidigt i barnets liv lägga grunden för barnets relation till fadern. Varken teorin eller forskningen kan svara på frågan om vad som är barnets bästa när det kommer till övernattningar med umgängesföräldern eller växelvis boende. Är det bäst att låta barnet ha tillgång till sina föräldrar i ett så tidigt skede av livet som möjligt, eller är det bättre att låta den ena föräldern vänta? Författaren menar att detta får senare forskning utvisa och varje familj lösa på sitt eget unika sätt. Författaren ger dock några råd om vad som krävs för att ett umgänge med övernattning skall fungera: Barnet behöver lära känna umgängesföräldern och omgivningen under korta och frekventa besök innan själva övernattningarna tar vid. Barnet behöver ha med sig saker som påminner det om hemmet och boendeföräldern. Separations- och återföreningsritualer underlättar för barnet att veta vad som ska hända och umgängesföräldern såväl som boendeföräldern behöver vara känsliga, lyhörda och flexibla för barnets signaler och behov.

Clarke-Stewart, Vandell, McCartney, Owen och Booth (2000) genomförde en studie av 73 ensamstående mödrar och 97 separerade mödrar med en kontrollgrupp på 170 intakta två förälders-familjer. Barnen var alla under 3 år gamla. Syftet med studien var bland annat att undersöka effekterna på små barns psykologiska utveckling då föräldrarna separerar, att jämföra detta med barn som växer upp i ett singelhushåll samt att undersöka om moderns bakgrund och beteende med barnet före och efter separationen från fadern påverkar barnets utveckling. Studien utfördes genom intervjuer, enkäter, tester, observationer och videoinspelningar. I studien framkom att det fanns en skillnad mellan barnen till ensamstående/separerade mödrar och barnen i de intakta familjerna, då det gällde bland annat trygg anknytning, beteende tillsammans med modern och kognitiva och sociala färdigheter. Denna skillnad upphörde dock att existera då man även beaktade moderns inkomst, utbildning, etnicitet, beteende, uppfostringsmetoder och depressiva symptom. Barnen till de separerade mödrarna hade bättre resultat än barnen till de ensamstående mödrarna. I studien kunde ingen direkt parallell dras mellan moderns konflikt med fadern och barnens utveckling, dock var barnen bara spädbarn då konfliktnivån mättes. Alla barnen i studien bodde enbart hos sin moder och umgänget med fadern togs inte med som en faktor i studien. Således kunde de inte hitta någon tydlig koppling mellan anknytningsmönster och familjemodell. Slutsatsen som drogs i studien var att föräldrarnas separation i sig inte kunde skada barn som var yngre än 3 år.

Altenhofen, Sutherland och Biringen (2010) genomförde en studie med 24 mödrar och barn (1-6 år) kring anknytning och umgänge med övernattning, genom intervjuer, formulär och observationer. Syftet med studien var att se hur barnets ålder, föräldrarnas konflikt och kommunikation samt emotionella tillgänglighet påverkar barnets anknytning under föräldrarnas separation. Över hälften av barnen i gruppen, vilka alla hade ett umgänge med övernattning, hade en otrygg anknytning. De barn vilka hade en trygg anknytning var de som involverade och engagerade sina mödrar i deras lek.

Åldern vid påbörjad övernattnings visade sig dock inte ha någon betydelse för kvaliteten på anknytningen. De skriver i artikeln att litteraturen kring barns anpassning efter föräldrarnas skilsmässa är extensiv, men att aspekten kring anknytning helt har blivit förbisedd. Anledningen till detta är förmodligen att forskningen kretsar kring äldre barn. Detta betyder att domstolar och föräldrar måste ta beslut kring små barn, baserat på forskning kring äldre barn, vilka har helt andra behov. Anknytning handlar mycket om säkerhet och beroende, menar författarna. Att barnet är säkert på att anknytningspersonen finns tillgängligt och att barnet förlitar sig på anknytningspersonen som resurs då något skrämmande inträffar. Spädbarnets beroende av vårdaren lägger grunden för senare förhållanden. Därför, menar författarna, kan en skadad anknytning lägga grunden för en problematik kring separation och förhållanden senare i livet.

Rosenlund (2011) har i uppsatsen ”Var ska jag sova i natt – en kvalitativ studie om små barn och växelvis boende” genomfört individuella intervjuer med sex familjerättssekreterare från olika enheter och analyserat dessa utifrån anknytningsteorin. Resultatet tyder på att familjerättssekreterarna anser att föräldrarnas samarbetsförmåga är den viktigaste komponenten för att ett växelvis boende ska fungera för barn i åldern 0-2 år. Dessutom är det av vikt att barnet har lika god anknytning till båda föräldrarna efter föräldrarnas separation. Växelvis boende är dock ”ett psykologiskt experiment” (s.40) då ingen ännu kan känna till långtidseffekterna av denna boendeform för små barn. Författaren menar att fördelarna med växelvis boende är svåra att hitta och att växelvis boende är övervägande ogynnsamt för så små barn, då boendeformen saknar barnperspektiv. Små barn är beroende av stabilitet, rutiner och förutsägbarhet och bör inte utsättas för ständiga uppbrott och miljöombyten, då de saknar de förmågor som krävs för att klara av upprepade långa separationer. Barn bör istället bo på en plats och ha ett rikligt umgänge med umgängesföräldern under de första åren i livet, för att säkerställa en god anknytning, menar författaren.

Socialstyrelsen gav 2004 ut rapporten ”Växelvis boende – att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans” (Carlberg et al., 2004). I rapporten diskuterar de frågan om växelvis boende och anknytning. Deras rekommendationer är i mångt och mycket det socialtjänsten har att rätta sig efter. Carlberg et al. påpekar att trots den massiva kunskapsdepån om anknytning som finns idag finns det väldigt lite kunskap som är relevant kring växelvis boende. De har även intervjuat flera föräldrar, vilka påpekar att det finns brister i kompetensen hos familjerätten och på familjerådgivningen och önskar större kompetens hos dessa inom modernt familjeliv och föräldraskap.

Små barn, upp till tre år, har svårt att hålla minnesbilden av den andre föräldern levande under långa perioder och har därför svårt för långa separationer. Dessa barn behöver först och främst rutiner, lugn och stabilitet. De behöver träffa umgängesföräldern ofta. Barn under 18 månader bör bo hos en förälder och träffa den andre föräldern på dagtid. Om föräldrarna vill att barnet ska sova över hos umgängesföräldern bör detta inte vara längre än en till två nätter och även detta kan vara för långt för vissa barn. Under barnets första år är det viktigt att barnet får lov att knyta an till åtminstone en person och att detta sker utan några större avbrott. Det finns goda skäl att tro att anknytningen till den andre föräldern inte är beroende av att umgängestiden är lika för båda föräldrarna utan kan ökas då barnet har blivit äldre (Carlberg et al., 2004).

Barn behöver och mår bra av att utveckla nära relationer till flera personer. Det är viktigt för barnets utveckling på lång sikt att barnet har en nära relation till båda

föräldrarna. Så även om det för del lilla barnet vore bäst med ett stabilt boende med en förälder, så måste man även väga in betydelsen av att den andre föräldern får chans att engagera sig och utveckla en relation till barnet. Risken är dock att de upprepade separationerna skadar barnets anknytning till båda föräldrarna. Barnets rätt till båda föräldrarna får inte blandas samman med föräldrarnas önskan om rättvis och lika fördelning av barnet (Carlberg et al., 2004). Som ett alternativ till växelvis boende för barn förekommer det att barn bor kvar i hemmet medan föräldrarna växlar boende. Carlberg et al. påpekar dock att detta sker i samband med föräldrarnas separation och endast under en begränsad tid. Föräldrarna som de intervjuat menade på att de i längden inte orkade med att byta boende varannan vecka.

Experterna som deltagit i rapporten har endast undersökt familjer som har samarbetssvårigheter och därför inte kunnat lösa boendet på egen hand. Detta kan prägla experternas åsikter, skriver Carlberg et al. (2004). Experterna har dock uppfattningen att vissa kriterier behöver uppfyllas av föräldrarna för att ett växelvis boende ska kunna fungera: en konfliktfri föräldrarelation, boenden nära varandra, lyhördhet, flexibilitet och samarbete. Föräldrarna måste också vara generösa och bekräfta barnets längtan efter den andra föräldern, så att barnets två världar inte delas upp. Vid stora konflikter, stort avstånd mellan hemmen och vid misshandel anser Carlberg et al. att det inte är lämpligt med växelvis boende.

3 Metod

3.1 Metodval

Jag valde ett abduktivt förhållningssätt i min uppsats, då jag hade en viss förförståelse för problematiken. Samtidigt var jag öppen för nya förhållningssätt, teorier och begrepp samt väl medveten om att undersökningens inriktning och frågeställning kunde komma att ändras under tidens gång (Larsson, 2009), vilket den på flera plan gjorde. Min ansats är beskrivande och undersökande. Den frågeställning jag hade ansåg jag lämpade sig bäst för en kvalitativ undersökning. Detta för att jag ville ta reda på hur informanterna i undersökningen förstår och uppfattar sin situation gemensamt. Jag trodde också att respondenterna skulle komma att bli mer nyanserade, utförliga och fullödiga i sina svar om svaren fördes fram i talform snarare än i skrift, som med exempelvis en enkätundersökning, även om jag i en enkätundersökning hade kunnat undersöka fler familjerättssekreterares åsikter. Jag gjorde valet att koncentrera mig på några få informanter på ett mer djupgående plan än flera på ett ytligare plan.

Intervjuformen jag valde var fokusgruppsintervjun. Det går ut på att samla en grupp människor för att diskutera ett givet ämne. Intervjuaren, kallad samtalsledaren eller moderatorn, har en mindre framträdande roll. Utöver att framlägga ämnet ska samtalsledaren lyssna och se till att alla får komma till tals, ibland lägga fram ytterligare frågor och vid behov leda tillbaka samtalet till ämnet. Det positiva med fokusgruppsintervjun är att den ger ett djup och ett sammanhang till forskningsområdet på ett naturligt och levande sätt. Då man använder sig av semi- eller ostrukturerade fokusgruppsintervjuer ger man informanterna möjlighet att tala fritt om deras associationer till ämnet. Detta kan leda till att forskaren hittar nya oförutsedda perspektiv på ämnet, vilket var fallet i denna uppsats. Fokusgruppsintervjun fokuserar på samtalet; då informanternas tankar och erfarenheter dryftas ifrågasätter och förklarar sig också informanterna för varandra under samtalets gång, de analyserar själva samtalet. Detta medför att samtalet blir mer än bara summan av informanternas egna tankar, det skapar nya tankar och synsätt, både hos informanterna och forskaren (Wibeck, 2010).

3.2 Databaser och sökord

De ämnesord jag sökte på var *växelvis boende* och *anknytning* på svenska och engelska samt *separation*, *divorce*, *parenting*, *child* och *toddler*. Databaserna jag har använt mig av är Gunda, Libris, Artikelsök, Scopus, Pubmed och Psycinfo. Jag hittade även mycket information på Socialstyrelsens hemsida samt via Allmänna barnhuset.

3.3 Urval och tillvägagångssätt

Jag var intresserad av att göra en intervju med en befintlig grupp på en familjerätt, då jag hade viss erfarenhet av denna typ av arbetsplats genom min praktikperiod. Att då genomföra en fokusgruppsintervju istället för individuella intervjuer föll sig ganska naturligt, eftersom jag var intresserad av det gemensamma ”tänket” på specifika arbetsplatser. Fokusgruppens grundtanke är just att ge en kollektiv bild av ett visst fenomen (Billinger, 2009).

När jag bestämt mig för att göra en fokusgruppsintervju tog jag kontakt med en familjerättssekreterare som jag lärt känna genom min praktikplats, vilken sedan var min kontaktperson under uppsatsens gång. Denna person tog i sin tur kontakt med sin arbetsgrupp och de beslöt tillsammans tid och datum för intervjun. En vecka innan intervjun ägde rum skickade jag ut ett informationsbrev (se bilaga 2) till min kontaktperson vilket denna sedan förmedlade till alla i gruppen. På intervjudagen samlades vi alla kring ett runt bord där alla såg varandra, i ett rum på socialkontoret på morgonen och jag läste då upp syfte och frågeställningar för uppsatsen samt kontrollerade att alla läst och förstått informationsbrevet. Därefter startade jag själva intervjun. Jag hade gjort en intervjuguide (se bilaga 1) med fyra huvudfrågor och till dem flera underfrågor som jag tänkte beröra om inte samtalet naturligt gled in på dessa frågor, intervjun tog därför formen av en semistrukturerad fokusgrupp (Wibeck, 2010). Den första frågan behandlade gruppen i 55 minuter, därefter tog vi en kaffepaus i en halvtimme. Efter detta fortsatte vi med de resterande tre frågorna, och detta tog ca 1 timme och en kvart. Under den första sessionen var informanterna fyra stycken, då en av dem hade dubbelbokat och var upptagen i ett besök. Under den andra sessionen var vi fulltaliga. Intervjun spelades in på band i sin helhet, och jag tog även vissa minnesanteckningar under tiden. Det bandade materialet på sammanlagt 2 timmar och 10 minuter samt mina egna anteckningar transkriberade jag efter intervjun.

Den grupp jag intervjuade kommer från en mellanstor kommun på ca 80 000 invånare i Sverige. Intervjupersonerna bestod av fem familjerättssekreterare och utgjorde hela arbetsgruppen. Wibeck (2010) menar att en fokusgrupp inte bör understiga fyra eller överstiga sex personer, vilket gjorde denna grupp idealisk. Åldersspannet sträckte sig mellan 35 och 65 år. Antal år inom socialt arbete sträckte sig från 12 till 30 år, och inom familjerätten 2 till 25 år. Gruppen bestod av både män och kvinnor. Det är bra om fokusgrupperna är så homogena som möjligt och om gruppmedlemmarna känner varandra sedan tidigare, det får gärna vara en redan existerande grupp (Billinger, 2009). Detta gjorde ”min” grupp till en utmärkt kandidat för en fokusgruppsintervju, och ledde också till att ”uppvärmningen” före intervjun gick väldigt fort. Jag upplevde också att detta bidrog till att de kände sig fria att markera när de inte förstod frågan och visa när de behövde paus.

De frågor jag ställde i intervjun var:

Vad har små barn för behov då föräldrarna separerar med tanke på anknytningen?

Hur bör små barn bo och ha umgänge vid föräldrarnas separation?

Vilka typer av boende/umgänge har ni stött på i ert arbete rörande små barn med separerade föräldrar?

Vad har familjerätten för uppdrag i fråga om barns anknytning vid föräldrarnas separation?

Resultatet och analysen baserades på transkriberade intervjuer och tidigare forskning. I analysen användes meningskoncentrering då jag ville lyfta fram de mest framträdande och viktigaste resultaten från intervjun. Jag valde att använda mig av vissa citat, vilka tydligt belyste de centrala frågorna som informanterna tog upp. Detta för att öka transparensen i uppsatsen, då läsaren själv kan avgöra om meningen tolkats korrekt (Larsson, 2009). Dock ville jag värna om informanternas konfidentialitet och valde därför att skriva varje citat utan hänvisning till vem som sagt det. Därefter delade jag in resultatet under olika teman i något sånär kronologisk ordning efter intervjufrågorna, då deltagarnas svar tenderade att återkomma vid flera tillfällen under fokusgruppsintervjun.

Wibeck (2010) menar att vissa aspekter av fokusgruppsintervjun är viktiga att ta hänsyn till i analysen. Dessa är bland annat kontexten, deltagarnas personliga erfarenheter kontra hypoteser, hur väl deltagarnas åsikter stämmer överens med varandra internt, kroppsspråk och tonfall samt tystnader. Det är också viktigt att lägga märke till om ett ämne eller en åsikt återkommer frekvent eller endast nämns vid något enstaka tillfälle. På detta sätt blir det enklare att göra jämförelser, finna mönster och urskilja huvuddragen i deltagarnas åsikter.

3.4 Validitet och reliabilitet

Validitet innebär att man mäter det man har förutsatt sig att mäta. I en kvalitativ undersökning kan detta vara svårt, särskilt då man som jag väljer att använda sig av en öppen och ostrukturerad frågeställning. Larsson (2009) menar på att validiteten och trovärdigheten måste finnas med inom kvalitativ forskning, men att validiteten och reliabiliteten måste bedömas annorlunda än i den kvantitativa forskningen. Larsson menar också på att validiteten i en kvalitativ undersökning har starkare koppling till graden av informationsrikedom och undersökarens analyseringsförmåga än till mängden informanter. Jag upplevde att jag fick svar på de frågor jag ställde, det vill säga att jag mätte det jag förutsatt mig att mäta, men samtidigt fick jag svar på mycket annat också, som jag inte hade frågat om.

Informanterna ingick som sagt i samma arbetsgrupp och kände därför varandra väl. Detta kan påverka en intervju på två sätt: antingen känner sig gruppmedlemmarna trygga med varandra och vågar säga det de verkligen tycker och tänker, eller så känner de sig otrygga med varandra och säger därför inte allt. Detta är alltid en avvägning man som undersökare måste göra. Vid enskilda intervjuer är det möjligt att vissa informanter hade känt sig mer trygga och kunnat ge mer personliga svar. Det finns också en möjlighet att gruppen i sig skapar trygghet för vissa deltagare. Detta är inte något jag kan svara på, men anledningen till att göra en fokusgruppsintervju var först och främst att ta reda på gruppens gemensamma tankar, arbetssätt och ståndpunkter. Efter intervjun är det viktigt att tänka över frågor som hur gruppatmosfären var, om det fanns ett grupptryck och om alla deltagarna fick möjlighet att komma till tals och säga det de ville (Wibeck, 2010). Jag upplevde att klimatet var varmt och öppet och att alla fick och tog plats i samtalet.

Reliabilitet innebär att olika forskare oberoende av varandra ska vid studier av ett material kunna komma fram till samma resultat, genom att de får samma förutsättningar. Det innebär också att samma forskare ska kunna komma fram till samma resultat vid olika tidpunkter (Wibeck, 2010). För att en undersökning ska anses ha hög reliabilitet är det därför viktigt att den har god transparens, det vill säga att varje steg i ledet redovisas i uppsatsen. Då uppsatsen har tagit lång tid att sammanställa har jag under vägens gång gått igenom materialet ett flertal gånger och varje gång funnit samma resultat, vilket jag anser tyder på att uppsatsen har en hög reliabilitet.

3.5 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet, det vill säga att studiens resultat överensstämmer med tidigare forskning och att det går att applicera på liknande situationer, är något som ofta eftersträvas i dagens samhälle. Då jag valt att använda mig av en kvalitativ metod genom en fokusgruppsintervju går det naturligtvis inte att generalisera denna uppsats resultat, då urvalet är alltför litet (Wibeck, 2010). Min önskan har tvärtom varit att undersöka och redogöra för en specifik arbetsgrupps uppfattning av ett område de ofta kommer i kontakt med, och utifrån denna information dra slutsatser om vad man senare skulle kunna forska vidare i. Min förhoppning är att de resultat jag får fram i min studie kommer att uppmärksamma diskurser och tendenser som kan finnas inom olika sociala förvaltningar och på så vis öppna upp för nya synsätt och diskussioner kring denna problematik.

3.6 Etiska överväganden

De etiska överväganden jag gjort har handlat om att garantera informanternas konfidentialitet samt att tydligt klargöra att deltagandet är frivilligt och avbrytbart. En vecka innan intervjun ägde rum skickade jag ett brev till min kontaktperson i gruppen och bad då denne att skicka ut brevet till alla i gruppen. I detta brev klargjorde jag tid, plats och syftet med intervjun, samt vilka som skulle medverka och hur intervjun skulle gå till. Jag meddelade att alla deltagare var anonyma och att inga namn eller personuppgifter skulle komma att användas i den färdiga uppsatsen, samt att kommunen de arbetade i inte heller skulle namnges. Vidare berättade jag att allt material skulle i resultatet behandlas på gruppnivå så att ingen enskild skulle kunna identifieras. Jag klargjorde att medverkandet var frivilligt och att alla informanternas ägde rätt att när som helst under uppsatsens gång dra tillbaka sina yttranden om de inte längre ville medverka. Inget av ”deras” material skulle då komma att användas. Dessutom kunde varje informant själv avgöra om och hur mycket de ville svara på frågorna. Jag meddelade också att personuppgifter och bandmaterialet endast skulle komma att hanteras av mig till denna specifika uppsats, samt att bandet, efter uppsatsens färdigställande, skulle komma att förstöras och att familjerätten skulle komma att få en kopia av den färdiga uppsatsen. Vid intervjutillfället började jag med att kontrollera att alla deltagare hade läst och förstått informationsbrevet och talade då återigen om vad som stod i det. Efter detta fick jag samtliga informanternas muntliga samtycke (Larsson, 2009).

3.7 Metoddiskussion och uppsatsens begränsningar

Något av det viktigaste för att bevara kvaliteten i en uppsats är att begränsa forskningsområdet. Detta gör att man kan gå miste om en del som från början tyckts viktigt, men det är för ett gott syfte – att få en läsbar, samlad och relevant text. Uppsatsens syfte utgår ifrån att åskådliggöra *familjerättssekreterarnas syn* på små barns anknytningsbehov, varför jag inte har valt att belysa ämnet från andra håll, såsom att intervjua föräldrar eller göra barnobservationer. Jag valde också att skriva ensam, vilket kan vara en begränsning då uppsatsen hade kunnat täcka ett större område om vi var två eller tre som skrev och analyserade tillsammans. I efterhand anser jag att den metod jag valt var rätt för denna typ av uppsats, men jag inser också att jag hade tur, då valet att endast använda mig av en fokusgrupp hade kunnat gå illa om en eller flera av informanterna blivit sjuka eller fallit bort av andra orsaker. Det var också svårt att hitta litteratur inom området, då väldigt lite forskning gjorts om mitt specifika problemområde, som är ett relativt nytt område.

Anledningen till att jag valde att begränsa mig till en fokusgruppsintervju var att materialet från denna intervju var så omfattande och mångbottnat att jag ansåg att detta mycket väl räckte för den typ av uppsats jag ämnade skriva. Jag anser att ytterligare intervjuer hade fått kvaliteten och nyanserna i materialet att blekna för att istället fånga grova drag av generaliserbarhet mellan de olika fokusgruppsintervjuerna, vilket ändå inte är syftet med en kvalitativ uppsats. Att välja att göra en kvalitativ snarare än en kvantitativ undersökning var ingen svår fråga, då det var viktigare för mig att fånga retoriken kring problemområdet än problemets omfattning. På det hela taget är jag nöjd med det jag åstadkommit under den tid och de förutsättningar jag haft.

4 Resultat

Den första frågan deltagarna diskuterade var vilka behov små barn har då föräldrarna separerar, samt huruvida familjerättssekreterarna kan hjälpa till att tillgodose dessa behov, och på vilket sätt. Den andra frågan de diskuterad var hur små barn bör bo och ha umgänge vid föräldrarnas separation. På fråga nummer tre bad jag deltagarna berätta om olika typer av boende/umgänge som de hade stött på i deras arbete, rörande små barn med separerade föräldrar. Jag undrade även hur anknytningen hade fungerat i dessa fall, enligt deltagarna. Den sista frågan handlade om familjerättens uppdrag i dessa frågor, samt huruvida de skulle vilja ändra något i sitt uppdrag.

Då deltagarna talade relativt fritt under hela intervjun flöt frågorna fram och tillbaka. Därför har jag valt att dela upp svaren i olika temaområden, vilka belyser det som deltagarna ansåg var viktigast. Dessa temaområden är:

Grundläggande behov, Konflikter och känslostormar, När det blir fel, Unga föräldrar idag, Gott samarbete, Verktyg för gott samarbete, Familjerätten som arena för konflikt, Barnet i konflikten, Anknytning och jämställdhet, Pappan i samhället, Barnets röst och Anknytning i familjerätten.

Grundläggande behov

Deltagarna börjar intervjun med att tala om barns grundläggande behov utifrån BBIC, såsom mat och grundläggande omsorg, rutiner och igenkännande. Därefter tar de upp två psykologer och deras perspektiv på små barns behov kring separationer. De kommer snabbt fram till att trygghet, förutsägbarhet och samarbete är de ledord som föräldrar bör sträva mot för barnen vid en skilsmässa. Deltagarna anser inte att man bör ha ett växelvis boende innan amningen är avslutad. Istället förespråkar de flexibilitet, närhet och ”in och ut”, vilket kräver en väldigt god relation föräldrarna emellan, något deltagarna inser är väldigt svårt att uppnå. Förutsättningar för ett umgänge med övernattnings skulle då vara gott samarbete samt saker som för det lilla barnet påminner om den andre föräldern, såsom en tröja samt samma kudde eller filt som i det andra hemmet.

”-...men jag tycker man hela tiden trillar tillbaka till det här att det förutsätter att det är två föräldrar som tar ett gemensamt ansvar, det är det som är den springande punkten.

-Dom kan samarbete. Och prata med varandra.

-Ja, och nästan bo ihop (skratt). Det ska va så bra så det är nästan ingen idé att separera. Det låter ju så när psykologerna pratar, för det finns ju en passus i det att det är klart att det går att ha växelvis boende med små barn men då ska det och det och det uppfyllas. Så det nästan är som att man vore... ett par.”

Konflikter och känslostormar

Hur barnet ska bo och umgås med sina föräldrar är en svår fråga vid separationen. En av deltagarna menar på att det inte alltid kan vara lika och rättvist för föräldrarna, för det beror på hur det har varit från början med anknytning och tillgänglighet. En annan menar att det är viktigt att se framåt, ”hur vill jag ha det”, istället för att bara se på det som har varit. De upplever ofta att föräldrarna kommer dit och frågar vilka rättigheter de har, deltagarnas motfråga blir då vilket ansvar föräldrarna ser sig ha samt vilket samarbete och vilken flexibilitet har föräldrarna gentemot varandra? Föräldrarnas egen konflikt gör det svårt för dem att vara lyhörda mot barnet, då de själva är upptagna av bitterhet, avundsjuka, ilska och sorg. Detta gör att de inte har något barnperspektiv, upplever deltagarna. Så är de paren deltagarna möter men de menar också att det förekommer frekvent särskilt bland yngre par, att man har ett fungerande växelvis boende även för yngre barn, men att dessa familjer inte hamnar hos familjerätten så de ser det inte särskilt ofta där.

”Vi möter dom här när det är som mest konfliktfyllt och då har man ju väldigt svårt att se att det skulle fungera med två föräldrar som nästan hatar varann, ska kunna enas och göra nåt gott för ett litet barn. Det är det som blir det svåra. Och då blir det ju hatet från en förälder som grusar barnets rätt till båda sina föräldrar.”

När de värsta känslostormarna har lagt sig kan föräldrarna ofta börja prata med varandra igen. Det tar kanske ett år eller mer för föräldrarna att komma till punkten att de kan ha en föräldrarelation trots den uppbrutna kärleksrelationen, och någon av parterna är alltid senare än den andre med att komma dit, menar deltagarna.

När det blir fel

Då deltagarna diskuterar ett fall i dagstidningen kommer de fram till att barn speglar sig i föräldrarnas känsloliv, de är väldigt sensibla och receptiva när det gäller föräldrarnas känslor. De menar dock att en tvååring också har en stor reparerbar förmåga då barnet utsätts för ett engångstrauma. Detta ställs emot ett repetitivt trauma, såsom ett dåligt växelvis boende och vad det kan leda till i framtiden. För dessa barn blir det som att leva i en krigszon, menar deltagarna, då de har föräldrar som inte kommunicerar särskilt bra och inte tycker om varandra. Barnens roll blir då att parera och balansera. De diskuterar också hur det blir för ett barn med en trygg och en otrygg förälder, som de från tidig ålder måste bo varannan vecka hos, om det barnet då utvecklar två olika anknytningsmönster. Detta är komplicerat, kommer hela gruppen överens om. De diskuterar vidare ett fall med ett litet barn där det råder besöksförbud mellan föräldrarna och dessa inte har någon som helst kontakt med varandra, men där barnet bor växelvis med föräldrarna. Båda föräldrarna är väldigt engagerade och vill ha barnet lika mycket men de samtalar aldrig med varandra. Deltagarna menar att det är som att växa upp i två skilda världar. Frågorna de ställer sig är: vem ser till det barnets anknytning? Vem hjälper barnet att bli en egen person och inte bara anpassa sig?

”Jag tänker på ett annat barn som jag hade en utredning för några år sen, som verkligen hade gått mellan och han blev lite av en kameleont alltså. På ett sätt hos mamma och på ett annat sätt hos pappa och alltså... vem är han till slut?”

De menar att barn vänjer sig och anpassar sig, men till vilket pris? De känner en oro för hur dessa barns utveckling blir på lång sikt. De beskriver att de har träffat barn som berättar att när de är hos en förälder så är de förvägrade att ringa den andra föräldern, det får i så fall ske i smyg, då föräldern menar att ”är du här så är du här”. Dessa barn måste dela upp sitt liv något oerhört, menar deltagarna. De konstaterar vidare att dålig anknytning ger otrygghet, vilket kan innebära att man är hos en umgängesförälder och har konstant ångest. De barnen som måste anpassa sig hela tiden och bor i två skilda världar resignerar till slut. De diskuterar även huruvida detta kan sätta sig i kroppen på barn, som sjukdomar och allergier, då föräldrarna är så upptagna av sin egen konflikt att de inte ser barnet. Det är konflikten mellan föräldrarna som åsidosätter barnens behov som ställer till det. Barn som varit tvungna att gå emellan för mycket väljer ofta sida till slut (i tonåren) för att de inte orkar med konflikten längre, de klipper helt enkelt med föräldrarna.

Deltagarna tycker att de har stor kunskap om hur barn behöver ha det, men få verktyg för att kunna driva på det. Det borde finnas program för föräldrar som är i stark konflikt, menar de. Tingsrätten har heller inga verktyg som fungerar. De frågar också sig själva om de vågar stå upp och driva förslag till tingsrätten mot föräldrarnas vilja.

Unga föräldrar idag

”Alltså det här är ett ganska nytt fenomen, det är framförallt nutidens pappor som står på sig mer, det är därför det här har blivit ett nytt bekymmer, eller bekymmer och bekymmer... men en svår nöt att knäcka, för tidigare så fann sig de flesta pappor i att ja då separerar man, så träffar man sitt barn varannan helg och det var inte mer med det för så såg det ut och nu är det annorlunda, utan nu kommer unga killar här och tänker minsann inte släppa sitt barn. Och då kommer ju all forskning och all kunskap, det släntrar ju efter där då, och så löser... har föräldrar det här på sitt egna sätt och många gånger går det bra och ibland så gör det det inte.“

Ett generationsskifte har ägt rum, det märks tydligt, menar deltagarna. Dagens ungdomar (unga föräldrar i 25-års åldern) har ett starkt rättviseperspektiv och vill att allting ska delas lika. Pappan har blivit mer delaktig och involverad och kommer med på möten till socialtjänsten, förskolan och BVC. Rättviseperspektivet kan till och med gå så långt att vissa föräldrar vill ha två dagis och två skolor till sina barn för att det ska bli rättvist (för föräldrarna). Detta medför att det inte finns något barnperspektiv, anser deltagarna och blir väldigt upprörda. De anser att föräldrarna borde få flytta på sig, inte barnen.

Deltagarna anser att de har för lite verktyg, för lite kunskap och är fasta i olika mönster, såsom ett könsrolls-fokuserat föräldraskap med mamman som primär anknytningsperson och pappan som sekundär. Detta är något som de dock känner inte fungerar för dagens föräldrar. ”Det spelar ingen roll om vällingen är micrad av mamma eller pappa”, menar de. De skulle vilja ha fler verktyg, en slags kravspecifikation på vad barn i olika åldrar behöver av sina föräldrar och så kunna checka av föräldrarnas förmågor mot detta papper, för att på så sätt utgå mindre från känslor och upplevelser och det som har varit och utgå mer från behovet i dagsläget.

Unga föräldrar idag har en stor rörlighet, inga fasta punkter och det händer mycket i livet, såsom nya partners och att ibland behöva flytta hem till föräldrarna igen. Deltagarna skulle vilja kunna stötta upp med bostäder så att föräldrarna inte behöver flytta så långt ifrån varandra och därmed ha en mer närvarande och konstant kontakt med barnen. Det är dock svårt för deltagarna att hantera umgänge och anknytning i infekterade situationer, såsom vid otrohet, våld och kontroll. Men de menar samtidigt att de inte kan gå och smälla föräldrarna på fingrarna för att de hatar varandra, hatet finns ju där ändå. Deltagarna tycker att det är svårt att få den ideala bilden av föräldraskapet att gå ihop med verkligheten för deras klienter:

”...då att för att det ska fungera med så små barn så måste föräldrarna vara väldigt kontanta med varann, så nästan så bra som att dom vore som ett par och hur många av dom möter vi på deltagarna? Inga skulle jag vilja påstå. Det är väldiga konflikter mellan de här som har små barn, det är nästan ännu mer laddat än när det är större barn, för att det är så sårbart. Så det är inte enkelt alltså... Så det känns som att det blir en slags hypotes som det inte är så enkelt att efterleva i verkligheten.”

Gott samarbete

På frågan om hur små barn bör bo vid en separation utesluter deltagarna omedelbart veckovis boende, det vill ingen av dem gå med på. Två plus tre skulle eventuellt fungera, alltså två dagar hos den ena föräldern och tre hos den andra, två dagar igen och så vidare. Men detta förutsätter att föräldrarna bor nära varandra, att de kan träffas och samtala. När barnet är tre – fyra år kan de nog klara av att bo växelvis, menar deltagarna. Det optimala menar de dock är att föräldrarna får flytta ut och in och att barnen bor kvar på samma plats. Men det är det ju inte många som gör, konstaterar de samtidigt. Någon menar att personen själv inte skulle kunna klara av det. En annan invänder då:

”Nej men det är ju det som blir så konstigt, tyckte jag, i och för sig för det är många som tycker så, men, att en förälder säger att nej det fixar inte jag, men man kräver att ens lilla barn som är så här litet ska fixa det, för mig blir det lite... bakvänt och konstigt. Det är ju jag som måste ta konsekvenserna av min skilsmässa.”

De konstaterar att detta måste vara det optimala sättet att bo på för små barn, gärna med daglig kontakt med båda föräldrarna. Det krävs dock en stor generositet föräldrarna emellan för att detta ska kunna fungera, och det är inte många som har det så, tror deltagarna. Vid våld, otrohet och kontroll kan det dock inte fungera med detta sortens boende. Det är återigen en fråga om samarbete, då samarbete är A och O, särskilt för små barn. Kan föräldrarna samarbeta så kan de avlasta varandra och då minskar konflikterna. De barn vars föräldrar har dålig kommunikation och samarbete emellan sig måste sakna total tillit till vuxna, då de måste göra allting själva, tror deltagarna. De barnen lider en otrolig brist i att få hjälp och att lita och tro på andra människor, även i vuxen ålder. Föräldrarna är ju modeller för sina barn, hur blir barnens bild av föräldraskapet och relationer då föräldraskapet är konfliktfyllt, undrar deltagarna.

Verktyg för gott samarbete

De verktyg som deltagarna har att erbjuda föräldrarna för att komma fram till ett gott samarbete är samtal och resurser såsom familjebehandling. Det är svårt att veta vad som är bra för barnen och att hjälpen till familjen verkligen fungerar, men den bedömningen måste föräldrarna göra, deltagarna måste lita på att föräldrarna bedömer korrekt. Deltagarna menar att tingsrätten ofta tilldömer en av föräldrarna mindre umgänge då föräldrarna har en stark konflikt. Deltagarna ställer sig frågan om det verkligen är så att konflikten blir mindre för barnet för att det får spendera mindre tid med en av föräldrarna? De menar att de inte vet så mycket om detta, ingen av dem har sett forskning på det, men rent spontant anser de att det borde vara lättare för barnet att vara bosatt på ett ställe och träffa den andre föräldern varannan helg. Att ha sin trygghet på ett ställe. Då krävs inte heller en så väldigt stor kontakt föräldrarna emellan. Det kan dock vara så att föräldrarna samarbetar mer då de har barnet lika mycket. Detta är en komplicerad fråga, menar de, men det är viktigt att som föräldrar hjälpas åt att sätta gränser och planera för barnet.

Är deltagarna för generösa med växelvis boende? Ja, menar de, eftersom de hamnar i konflikter med föräldrarna om de motsätter sig och därför kanske omedvetet vill bespara sig de värsta konflikterna. Det är dock lättare att ha barnperspektiv när det finns kunskap och forskningsstöd i frågorna. Några menar att de hade kunnat gå emot hela arbetsgruppen och säga nej till växelvis boende om man hade forskningsstöd, men de anser inte att de har de verktygen. De funderar kring att kunna använda BBIC mer aktivt för att på så sätt få mer kvalitet i samarbetssamtalen kring samarbete, anknytning och omsorg, bland annat. Ett icke-samarbete kan vara ett starkt argument för ett nej till växelvis boende, då det dessutom står i lagstiftningen, men det kan vara svårt att gå emot föräldrarna. Deltagarna har kunskap om barnpsykologi och utveckling, men svårare att se föräldraförmågan i relation till barnets behov. För små barn skulle det kanske vara bättre med praktisk observation av föräldern och barnet än samtal. Tyvärr saknas resurser till detta.

Familjerätten som arena för konflikt

Förälderns egen konflikt styr acceptansen av den andre föräldern, menar deltagarna. Föräldern vill gärna lägga fram sig själv som väldigt kompetent och den andre föräldern som inkompetent, det är få som kan se sina egna svagheter. Föräldrarna vill heller ofta inte se sina skyldigheter utan bara sina rättigheter. Familjerätten används som en arena för föräldrarnas konflikt, man kommer ofta dit för att diskutera en sak, men under ytan ligger den verkliga konflikten och pyr. Många föräldrar hotar också den andre föräldern med att anmäla den till familjerätten, menar deltagarna. Det är vanligt att man tror att familjerätten är en sorts polismyndighet, då blir det väldigt svårt att hjälpa. Men föräldrarna kommer trots allt dit, vilket innebär att de uppenbarligen ändå vill ha hjälp, då borde det finnas ett bättre batteri av lösningar att ta till, anser deltagarna. De försöker att ta barnets perspektiv, men de famlar efter kunskap och det är en stark osäkerhet i dessa dynamiska frågor då barnpsykologerna inte är överens och deltagarna därför inte vet vem de ska lyssna till, då de menar att *”vi är ju inga psykologer”*. De tycker att det är svårt att ta in motstridig kunskap. Dock är samförstånd och en låg grad av konflikt det som först och främst eftersträvas för barnen vid en skilsmässa.

Barnet i konflikten

Det är ofta lättare att som familjerättssekreterare inta barnperspektiv när man inte har egna barn, annars hamnar man lätt i ett föräldraperspektiv, anser deltagarna. Dessutom är det mycket lättare att ha tankar och ståndpunkter för äldre barn än för yngre, äldre barn kan ju själva uttrycka sin åsikt. Det är även stor skillnad på en ettårings och en treårings behov. För skolbarn är de sociala sammanhangen väldigt viktiga, skola och kompisar och träning och så vidare, för små barn är föräldrarna viktigast.

Deltagarna menar att föräldrarna tillsammans, med viss hjälp av familjerättssekreterarna, brukar resonera sig fram till vilken boendeform som är bäst för barnet. Deltagarna känner sig ibland "tandlösa" då de märker att en boendeform inte är bra för barnet. När de föreslår föräldrarna att de kanske borde bo närmare varandra så säger föräldrarna att "det finns inga lediga boenden där" och då kan de inget göra. Något som ofta dyker upp i samarbetsamtalen är oron för vad som sker hos den andre föräldern då det inte sker något informationsutbyte mellan föräldrarna. Flera yngre föräldrar kommer till deltagarna med barn som är tre – fyra år gamla, då det har hänt något som gör att boendeformen inte fungerar längre och barnet kanske uppvisar symptom på att det mår dåligt. Då visar det sig ofta att föräldrarna har haft varannan veckas-boende för barnet sen det var ett år gammalt och det har fungerat bra hittills. Men sen kommer en situation då barnet inte längre klarar detta och då uppsöker man familjerätten. Många yngre föräldrar tror att gemensam vårdnad betyder att barnen ska bo varannan vecka och dessa föräldrar tycker också att det är skönt att få dela på föräldraskapet:

"Det är sällan det är 35-åringar som skaffar barn och sen skiljer sig med en gång, dom finns ju också, men dom flesta är väldigt unga föräldrar som är 25 och neråt som är i den här situationen och som ser det också som en praktisk lösning för sig själva att dela på barnet för man är ung och vill göra annat och tycker det är jättekäckt att man har barn varannan vecka och är överens om det, till en viss gräns, så..."

En annan sida kring unga föräldrars rättvisetänkande kring varannan veckas-boende är att de har en stark önskan kring att få ha kvar sin "lediga" vecka, den veckan som barnet är hos den andre föräldern. De har inrutat sina liv kring detta, jobbar mycket, går på gym eller träffar kompisar den veckan de inte har barnet och sen kommer barnet en vecka och då får barnet fullt fokus. Många vill inte ändra på detta, trots att barnet uppvisar tecken på att det inte mår bra av det. Ofta är det i treårsåldern som barnet kommer in i en ny fas och vill inte längre och föräldrarna blir då alldeles rådvilla. Då är det rätt så vanligt att man slutar lyssna på barnets signaler.

Anknytning och jämställdhet

Traditionellt sett har mamma större rätt till sina barn på grund av den primära anknytningen. Deltagarna ställer sig själva frågan vilket förhållningssätt de har när det gäller anknytningen och vad de förmedlar till föräldrarna. Det första året finns det ett starkt biologiskt band mellan mamman och barnet, då mamman har burit barnet och ammat det, menar de. Då bör barnet inte bo hos pappan, kanske inte ens övernatta där, anser deltagarna. Dock bör det finnas en kontinuerlig kontakt med pappan, gärna dagligen. Det är viktigt att barnet får en egen bild av den andre föräldern. Deltagarna

ställer frågan varför de inte har bättre riktlinjer kring boendet den första tiden då det biologiska bandet är så starkt mellan mamman och barnet och kommer då fram till att det är för att forskningen går så isär om frågan. På frågan om de talar om anknytning med föräldrarna i samarbetsamtal svarar de att begreppet är en fackterm som de flesta inte talar om, däremot beskriver sig föräldrarna ofta som den primära anknytningspersonen utifrån att de var den som var mest hemma med barnet, den som tagit hand om barnet mest.

Varannan helgs-boende är väldigt svårt då det blir långa separationer mellan barnet och umgängesföräldern, mycket hellre då korta intervaller emellan vilket är det små barn klarar bäst, menar de. Deltagarna diskuterar kring hur ett sådant upplägg skulle kunna se ut i den ekonomiska strukturen vi har idag. Om umgängesföräldern till exempel skulle kunna ta ut föräldraledighet varannan förmiddag (då det är då barn oftast är piggast) och boendeföräldern skulle kunna jobba varannan förmiddag? Det skulle vara väldigt svårt, menar deltagarna.

De diskuterar vidare kring könspolitik och forskning och kommer fram till att det finns många olika skolor att välja kring hur man vill se på anknytning, men att det i praktiken oftast är mamman som är den primära vårdaren och pappan står vid sidan av och stödjer den symbiosen. Det är väldigt känsligt kring jämställdhetsfrågor och ofta blir man ansedd som en bakåtsträvare om man uttrycker dessa åsikter, menar deltagarna. Men om man bara byter ut orden mamma och pappa och istället pratar om primär och sekundär anknytningsperson så har man både jämställdhetsperspektiv och barnet i fokus, menar de. De diskuterar också om barnet kan ha två primära anknytningspersoner eller bara en. De talar om en barnpsykolog som hävdar att barnet kan ha två primära anknytningspersoner förutsatt att de kan samarbeta och vara lyhörda för barnets behov. Någon menar att vi är mycket mer biologiskt betingade än vi tror då det gäller barn och föräldraskap. Någon annan tänker att det är viktigt att ha ett könsneutralt språk i de här frågorna.

Pappan i samhället

Deltagarna diskuterar ett fall med ett litet barn där barnet bor hos mamman och har umgänge med pappan och föräldrarna inte har någon kontakt alls och inget samarbete. Där har man konstaterat stark anknytning till båda föräldrarna. Pappan har varit föräldraledig med barnet och funnits med sedan det föddes. Detta är ytterst viktigt, anser deltagarna:

”För det gäller ju också att papporna får ju förstå, för att få anknytning till sitt barn så måste man förstå vad det innebär, att då får man va där och då får du ta ledigt... och du kan inte liksom säga att du ska göra nånting annat istället hela... för jag tänker att det svåra för dom här unga papporna som inte lever ihop, dom måste ju få en chans att bli pappor och det får dom inte, för mammorna håller dom så långt ifrån sig och det enda papporna får det är lite umgänge och där hinner dom inte få den anknytningen tror jag..”

Detta är något som deltagarna behöver hjälpa till med i samhället idag, anser de. När föräldrarna är inne på varannan helgs-umgänge så behöver de föreslå mer kontakt, att barnet träffar pappan under veckorna också. Unga pappor saknar ofta förebilder och vill de då börja ta ett stort ansvar för sitt barn så måste deltagarna ge den förebilden och

säga åt pappan att han måste ta striden med sin chef för att få vara ledigt varannan förmiddag under ett års tid, för att barnet ska få en god anknytning till honom:

”-Komma då till en byggchef och säga det att kranen får stå stopp varannan förmiddag, då ska man va jävligt engagerad och då ska byggchefen ha egna barn, och... för att förstå det hela, för jag menar en kran kan ju inte stå stilla...

-Han har inte kvar sitt jobb, det är ju det, så är det ju bara.

-Nä precis och då tror jag att det är lättare att hamna i gamla könsrollsmönster. Fajtas och säga att jag inte får fast man inte... tar det, för det, det är inte så viktigt.

- Klart att det är jättesvårt det här. Men om man nu ändå ska tänka på utifrån barnets perspektiv, så behövs ju ändå båda vara där från början.”

Deltagarna menar att det hela tiden landar i samma sak: när föräldrarna har en konflikt blir det problem, men om föräldrarna kan vara generösa mot varandra så klarar de av att ge barnet en god anknytning trots skilsmässan.

Barnets röst

Familjerättens uppdrag är att få föräldrarna att enas och förstå att de har ett barn tillsammans och att de måste samarbeta runt det. Det är det viktigaste målet, anser deltagarna, tillsammans med att bevaka barnets intresse i situationen. Folk hittar ibland lösningar som deltagarna vet är direkt olämpliga för barn och då får de vara med och vara barnets röst där. Men det är inte alltid lätt att gå emot två föräldrar som är överens om en dålig planering där barnet inte mår bra. De skulle vilja ha mer bestämmanderätt, då de anser att de har väldigt mycket kunskap om barn men för få verktyg att använda dem med. De menar dock att mer bestämmanderätt kanske ändå skulle bli fel, då det skulle vara svårt att bestämma saker som inte föräldrarna är med på.

Det skulle kunna vara bra att prata mer med föräldrarna om barns allmänna behov, kanske utifrån BBIC, för att inte fastna direkt i just deras barn, menar deltagarna. Annars blir det lätt att man fastnar i jämförelser och värderingar dem emellan. Det svåraste är när en förälder vägrar att se att barnet har det bra hos den andre föräldern, hur bra det än är. I samarbetsamtalen är det föräldrarna som bestämmer och då kan ofta sådana känslor komma fram. Om man däremot talar illa om en förälder på det sättet, och vägrar tillskriva den andre föräldern några bra egenskaper, i en vårdnadsutredning, är man ute på hal is. Detta är väldigt skadligt för barnet.

Barn som har föräldrar som bråkar har lika stor rätt till båda sina föräldrar som andra barn, men det finns inga förutsättningar för ett normalumgänge på grund av konflikten, menar deltagarna. De gör en jämförelse med barn med missbrukande föräldrar och ser då att i fallet med en missbrukande förälder får den föräldern mindre umgänge, men då det handlar om bråkande föräldrar blir det den föräldern som barnet har störst anknytning till (den som barnet bor hos) som oftast går segrande ut. Deltagarna har inga instrument för att kunna bedöma vem av föräldrarna som bråkar minst. Om den som är minst skyldig till bråket skulle kunna få vårdnaden och boendet med barnet så måste

utredningarna både fördjupas och förlängas och deltagarna skulle behöva avsevärt mycket mer tid med familjen.

Deltagarna har rätt att i domstol väcka talan om umgänge om de anser att föräldrarna eller domstolen kommit överens om ett umgänge som strider mot deltagarnas uppfattning om barnets bästa. Den rätten har det inte använt någon gång och de diskuterar huruvida de ska börja använda sig av den rätten då det handlar om små barn med ett skadligt umgänge. De kommer fram till att problemet förmodligen kommer att bli allt vanligare då de moderna papporna inte ”släpper” sina barn utan vill ha lika mycket utav dem som mammorna. Då gäller det att hitta en bra lösning för barnen.

Anknytning i familjerätten

Deltagarna menar att man inte pratar om själva ordet anknytning med föräldrarna, men att det hela tiden finns med i bakhuvudet som en självklarhet, att det är det man tittar på. De anser att de ofta frågar om anknytningen i frågor som vem som har skött barnet och vem som står barnet närmast, de är väldigt noga att få med detta i utredningarna. Dessutom har de en stor erfarenhet och människokännedom från yrket, vilket medför att de ofta sitter och analyserar föräldrarna under samtalet, kring vilka förmågor föräldrarna har att tillgodose barnets behov med:

”Och då blir det ju väldigt komplicerat för dom paren träffar man ju ibland där verkligen båda två har vart lika delaktiga, det är fullständigt uppenbart och då blir det ju lika... det blir ju liksom en olöslig konflikt för barnet... är ju väldigt van att ha båda nära, så när dom är från den andre, oavsett om det är pappa eller mamma, så blir det ju väldigt... svårt.”

Deltagarna tror att de tar större hänsyn till anknytningen än vad de gör sken av, då det är en så grundläggande del i barns trygghet och omsorg. Träffar de på ett otryggt barn så menar de att ”på en gång börjar tentaklerna snurra”. Om ett barn klamrar sig fast vid boendeföräldern när de ska iväg till umgängesföräldern eller betar sig otryggt när det kommer tillbaka, så menar deltagarna på att de är inne i anknytningen även om de inte tänker att de ska göra en anknytningsanalys. De menar att det sker automatiskt och att det alltid finns med i bakhuvudet.

De avslutar med att diskutera huruvida de är nöjda med sitt uppdrag. De menar på att de inte kan säga om de är nöjda eller inte, det är som det är, utan istället lägger de vikt vid skälet till att de arbetar med det de gör:

*”-Vi pratar om en grupp som inte har så mycket att säga till om och som... får underordna sig sina föräldrar, det är själva poängen. Med det att barn har inte lika mycket rätt till sina föräldrar, har mamma och pappa bestämt att dom ska separera så kan inte vi bestämma att barnet ska bo tillsammans, utan det är föräldrarna som bestämmer. Har föräldrarna bestämt att... dom ska flytta långt ifrån, så kan inte vi **tvinga** föräldrarna att bo samman, har föräldrarna bestämt att dom ska slå varandra inför barnen så kan vi inte tvinga föräldrarna att sluta slå varann, utan då kan vi bara ta barnet och flytta den ifrån föräldrarna. Så vi kan inte heller tvinga föräldrarna att ta ett större ansvar, så att på det sättet så finns det fler barnperspektiv som gör*

att föräldrarnas makt över sina barn är större än vad barnens behov är. Det är frustrerande.”

5 Analys och diskussion

I detta avsnitt kommer jag att gå igenom resultatet belyst genom teorin och den tidigare forskningen. Jag har delat in texten i avsnitt beroende på innehåll och tematiskt följer dessa uppsatsens frågeställningar. De olika avsnittsrubrikerna är:

Barns behov och föräldrars förmåga, Rättvisa och jämlikhet, Primär och sekundär anknytningsperson, Barn i växelvis boende samt Kunskap och verktyg.

Lite förenklat kan man tänka att de tre första avsnitten handlar om frågan hur familjerättssekreterarna ser på små barns anknytningsbehov vid föräldrarnas separation. *Barn i växelvis boende* handlar om hur familjerättssekreterarna ser på frågan om små barns boende och umgänge vid föräldrarnas separation. Slutligen behandlar *Kunskap och verktyg* frågan om hur familjerättssekreterarna ser på sitt uppdrag då det handlar om barns anknytning vid föräldrarnas separation. Avsnitten flyter dock in i varandra på vissa ställen.

5.1 Barns behov och föräldrars förmåga

Deltagarna menar att barnets grundläggande behov vid föräldrarnas separation är trygghet, rutiner och förutsägbarhet, att föräldrarna har ett gott samarbete och är flexibla. Dessutom ska föräldrarna bo nära varandra och kunna träffas ofta så att barnet kan knyta an till både boendeföräldern och umgängesföräldern. Deltagarna menar på att psykologer talar om att föräldrarelationen behöver vara så god vid en separation och växelvis boende, som om att de fortfarande vore ett par. Därför är det svårt för deltagarna att se att detta någonsin skulle kunna fungera för familjerättens klienter, vilka, då de kommer till samarbetssamtal eller till vårdnadsutredningar, alla har samarbetsvårigheter. Barnets grundläggande behov måste sättas i relation till föräldrarnas förmåga att utföra sina föräldrauppgifter på ett adekvat sätt (Hindberg, 2007). Dessa är bland annat att vara uppmärksam på barnets signaler och svara snabbt och adekvat på dessa, att kunna prioritera barnets behov före de egna behoven, att kunna positivt engagera sig i barnet och känna empati för det. Dessutom ska föräldern delta i ett socialt samspel med barnet, undvika att avreagera sig på barnet samt ge tröst och skydd i skrämmande situationer. Hindberg menar att en dålig föräldrarelation präglad av konflikter medför en otillgänglighet och oförutsägbarhet hos föräldern vilket påverkar föräldraförmågan negativt. Detta medför att barnets grundläggande behov inte blir tillgodosedda och att barnet i hög grad får lägga sin energi på att överleva istället för att växa och utvecklas på ett adekvat och positivt sätt (Hindberg, 2007).

Föräldrar som kommer till familjerättssekreterarna vill ofta inte se sina skyldigheter, bara sina rättigheter. Deltagarna försöker då lägga tillbaka ansvaret på föräldrarna genom att tala om barnets rättigheter. Föräldrarnas makt över barnen är större än vad barnens behov är. Barn har heller inte lika stor rätt till sina föräldrar som föräldrar har rätt till barnen. Detta är väldigt frustrerande, menar deltagarna. Carlberg et al. (2004) skriver att det är viktigt att barnet får tillgång till båda sina föräldrar, men att detta inte får blandas samman med föräldrarnas önskan om en rättvis och lika fördelning av barnet.

5.2 Rättvisa och jämlikhet

De föräldrar som deltagarna mest talar om är den nya generationens föräldrar, runt 25 år gamla, med ett nytt perspektiv på föräldraskap – rättviseperspektivet. Deltagarna menar på att detta medför både gott och ont. Det som är bra är att papporna tar för sig mer, vägrar att släppa taget om sina barn och engagerar sig tidigt. Baksidan av myntet är dock att rättvisan och att dela lika blir så viktigt för föräldrarna att barnperspektivet nästan glöms bort, särskilt i konfliktsituationer, såsom separationer eller vårdnadstvister. Konflikten i sig kan också bli så stor för föräldrarna att den överskuggar barnperspektivet. Deltagarna oroar sig över hur barnets fortsatta psykiska hälsa och utveckling kommer att se ut då föräldrarna har en stark konflikt och inte kan samtala med varandra. Hindberg (2007) skriver att vårdnadstvister är något av det mest destruktiva ett barn kan uppleva då föräldrarna befinner sig i nästan konstant konflikt under den tiden. Detta påverkar barnets mentala hälsa och utveckling negativt. Föräldrarnas konflikt påverkar också barnets anknytning till pappan (eller umgängesföräldern) menar Solomon (2005), då det finns ett samband mellan låg kommunikationsnivå samt hög konfliktnivå och otrygg anknytning. Desorganiserad anknytning till pappan var dubbelt så vanlig hos barn med föräldrar i konflikt som hos barnen i intakta familjer, visar Solomons undersökning. Detta medför en ökad risk för psykisk ohälsa senare i livet. Således tycks det finnas befogethet för deltagarnas oro.

Den nya generationens föräldrar vill ha ett mer jämlikt föräldraskap och nöjer sig därför inte med en traditionell syn på familjebildning. Detta medför en medvetenhet kring könspolitik hos deltagarna och de uttrycker en oro över att ses som bakåtsträvare om de pratar om den traditionella bilden av mamman som den primära vårdaren och pappan som står vid sidan av och stödjer symbiosen. De menar dock att det under den första tiden i barnets liv finns ett starkt biologiskt band mellan mamman och barnet. Detta kan ses i ljuset av Broberg och Bohlin (2004) slutsats, att barnets primära anknytningsrelation är byggd på anknytningspersonens omvårdnad och lyhördhet, medan den sekundära relationen mer är uppbyggd kring lek och upptäckande.

5.3 Primär och sekundär anknytningsperson

Deltagarna menar att det kanske vore bättre att byta ut orden mamma och pappa mot primär och sekundär anknytningsperson för att få både jämställdhetsperspektiv och barnet i fokus. Solomon menar att anknytningslitteraturen ofta förutsätter att den primära anknytningspersonen är mamman. Det finns inget i anknytningsteorin som säger att mamman skulle vara överlägsen pappan i denna roll, men i undersökningar är det oftast så att mamman är den primära anknytningspersonen (Solomon, 2005). Deltagarna anser därför att det bästa är för det riktigt lilla barnet att bo hos mamman och ha daglig kontakt med pappan för att barnet ska kunna skapa en egen bild av honom. Denna bild kan tolkas som den inre arbetsmodellen, vilket Broberg och Bohlin (2004) skriver om. I den inre arbetsmodellen ingår både bilden av barnet själv och bilden av anknytningspersonen i samspel med barnet. Så småningom, med hjälp av barnets växande minnesförmåga, kan barnet klara av att separeras kortvarigt från den primära anknytningspersonen.

Hur anknytningen till föräldrarna har varit innan separationen är viktig, anser deltagarna. Här splittras dock gruppen något, då några menar att hur anknytningen har varit innan är det som ska styra boendefrågan och andra menar att det är viktigare att sträva mot hur föräldrarna vill att anknytningen ska se ut i framtiden och arbeta mot något nytt. Enligt Solomon (2005) är anknytningsteorin ”konservativ” i det att den favoriserar barnets primära anknytningsperson gentemot andra som också hade kunnat ha denna funktion. Detta är viktigt att ha i åtanke kring frågor om boende och vårdnad, då anknytningspersoner inte är utbytbara för barnet. Man bör därför vara försiktig med att splittra barnet och dess primära anknytningsperson, vilket man gör i ett växelvis boende. Det finns dock goda skäl att tro anknytningen till umgängesföräldern inte är beroende av att tiden dividerats lika mellan de båda föräldrarna då barnet är litet, utan kan öka senare när barnet är större (Carlberg et al., 2004). Barn som har en trygg anknytning till sin mamma skapar nämligen också lättare en trygg anknytning till sin pappa. Barnets viktigaste uppgift under de första åren är att knyta an till dess närmaste vårdare, den primära anknytningspersonen. I undersökningen som Altenhofen, Sutherland och Biringens (2010) genomförde visade det sig att över hälften av barnen som hade ett umgänge med övernattningsperson hade en otrygg anknytning.

Att ha med anknytningsperspektivet i utredningar sker automatiskt, menar deltagarna. Frågor som vem som har skött om barnet mest och står det närmast kommer naturligt. De menar att föräldrarna också gärna beskriver sig själva som den som tagit hand om barnet mest och oftast varit hemma med barnet. Som exempel på anknytningsperspektiv i utredningar nämner deltagarna att om ett barn klamrar sig fast vid föräldern när det ska iväg på umgänge, så blir deltagarna genast vaksamma då de menar att detta tyder på ett otryggt barn. Solomon (2005) skriver att ju äldre barnet blir desto mindre plats tar anknytningsbeteendet, men i pressade situationer som under längre separationer från den primära anknytningspersonen slår anknytningsbeteendet till. Broberg och Bohlin (2004) menar också att då barnet skiljs från den primära anknytningspersonen en längre tid kan barnet reagera med ilska, bestraffningar och/eller klängighet mot densamme. Klängighet och gnällighet kan även vara tecken på en ambivalent anknytning gentemot föräldern, menar Hindberg (2007). Därför kan det vara svårt att veta vad barns beteende betyder. Det finns inga etablerade mätinstrument för att mäta anknytningen i vardagssituationer, utan endast i stressituationer, då barnet är sjukt eller känner sig hotat (Solomon, 2005). Men då krävs en ingående kunskap om mätinstrumenten och anknytningsbeteende, något som varken ges inom socionomutbildningen eller i vidareutbildningar (Hindberg, 2007).

Deltagarna talar om att vissa barnpsykologer hävdar att barn kan ha två primära anknytningspersoner, förutsatt att dessa kan samarbeta och är lyhörda för barnets behov. Hindberg menar dock att anknytningshierarkin som barnet skapar innebär att den primära anknytningspersonen är den som barnet känner sig tryggast hos. Barnet kan således knyta an till flera personer, förutsatt att barnet har en kontinuerlig kontakt med dessa, men det finns alltid en person som barnet söker tröst och skydd hos först och främst (Hindberg, 2007). Denna person är vanligtvis den som barnet varit närmast under den första tiden. Alla anknytningsrelationer är olika beroende på samspelet mellan barnet och anknytningspersonen. Därför kan barnet ha en trygg anknytning till den ena föräldern och en otrygg till den andra föräldern. Detta betyder att även om barnet har en trygg anknytning till båda föräldrarna så innebär det inte att båda är primära anknytningspersoner för barnet.

För att barnet ska kunna få en god anknytning till umgängesföräldern behöver de träffas ofta, gärna dagligen och under dagtid, menar deltagarna. De anser dock att detta är besvärligt i samhällets ekonomiska struktur och att det är svårt att uppmuntra en pappa att ta föräldraledigt varannan förmiddag då detta skulle kunna innebära att han förlorade sitt arbete. Hindberg (2007) menar att det åligger samhället att ta ansvar för att barn kan träffa sina föräldrar i en trygg och säker miljö och att föräldrarna inte ska behöva oroa sig över att förlora sina jobb då de tar föräldraledigt för att umgås med sina barn. Deltagarna menar också att det är svårt för barnet att knyta an till pappan då han inte förstår hur mycket tid det krävs och mamman ofta håller honom utanför. Solomon (2005) skriver att det är ovisst hur stor kontakten mellan barnet och umgängesföräldern behöver vara för att anknytningen skall *upprätthållas* då föräldrarna separerat efter barnets första månader (min kursivering). Detta skulle då i praktiken betyda att för de umgängesföräldrar där barnet redan har en anknytning behöver inte kontakten vara lika intensiv som för de umgängesföräldrar där anknytning saknas.

5.4 Barn i växelvis boende

Symptom på psykisk ohälsa eller en alltför otrygg anknytning är ovanliga och svåra att upptäcka hos små barn och upptäcks därför ofta alltför sent av socialtjänsten. Detta är dock väldigt viktigt att upptäcka och åtgärda i tid, då nervsystemet riskerar att skadas och orsaka psykisk ohälsa senare i livet, menar Hindberg (2007). Många unga föräldrar tycker att det är skönt att dela på föräldraskapet och att det är skönt med en ”ledig” vecka, menar deltagarna. De har stött på flera barn som har bott växelvis sen de var ett år gamla. När sedan barnet blir ungefär tre – fyra år börjar barnet uppvisa symptom på att det inte mår bra och då kommer föräldrarna till familjerätten. En tolkning av detta kan vara att barnet inte mått bra av det växelvisa boendet men inte visat upp symptom förrän det blivit lite äldre. Detta går dock bara att spekulera om, då forskning i frågan fortfarande saknas. Många föräldrar vill emellertid inte ändra på ett växelvis boende trots att barnet inte mår bra, då föräldrarna trivs med det, menar deltagarna.

Samarbete, trygghet och förutsägbarhet är ord som deltagarna ofta kommer tillbaka till då det gäller små barns anknytning, boende och umgänge. De menar dock på att det är svårt för den ideala bilden av föräldrar att gå ihop med verkligheten för deras klienter. Deltagarna menar att det optimala för det lilla barnet är att få bo på en plats, med samma lukter och intryck, och att föräldrarna istället bor växelvis. De menar att föräldrarna måste ta konsekvenserna av sin skilsmässa, inte barnen. Carlberg et al. (2004) menar att detta förekommer, men att de föräldrarna som de intervjuat endast orkade med detta en kort tid i samband med separationen. Det tycks därför inte vara ett hållbart alternativ i längden för de flesta. Ett annat alternativ, menar deltagarna, är att träffa umgängesföräldern ofta under dagtid, men att själva boendet sker på endast ett ställe. Detta stämmer med vad Carlberg et al. (2004) skriver om barn under 18 månader. Deltagarna ser dock inte att ett växelvis boende veckovis kan fungera för barn som är under tre-fyra år.

Barn som har föräldrar som bråkar har lika stor rätt till dem som andra barn men det finns inga förutsättningar för ett normalumgänge på grund av konflikten. Deltagarna menar att de saknar verktyg för att kunna avgöra vem av föräldrarna som bråkar minst. Socialnämnden har rätt att väcka talan om umgänge i domstol om umgänget är skadligt

för barnet, men deltagarna har aldrig använt sig av denna rätt. Deltagarna menar att har föräldrarna en konflikt blir det problem, men kan de vara generösa mot varandra går det att ge barnet en god anknytning till dem båda. Deltagarna frågar sig om konflikten blir mindre för barnet då barnet spenderar mindre tid med en av föräldrarna, vilket är ett vanligt sätt för tingsrätten att resonera på. De menar att de inte vet så mycket om detta, då de inte sett forskning på det, men att de spontant anser att det borde vara så. De tror dock att samförstånd och låg grad av konflikt mellan föräldrarna är det bästa för barnet. Vid stor föräldrakonflikt är det inte bra med växelvis boende, anser deltagarna. Ett dåligt växelvis boende är som ett repetitivt trauma för barn, menar de. De känner en oro för barnet på lång sikt, då barnet hela tiden måste anpassa sig efter föräldrarnas konflikt. Deltagarna menar att barn som utsätts för detta kan utveckla ångest och sjukdomar, och slutligen tvingas välja sida i konflikten. Det är heller inte lämpligt med växelvis boende om föräldrarna har för stora avstånd mellan boendena. Detta stämmer med vad Carlberg et al. (2004) skriver, då de anser att vid stora konflikter, stort avstånd mellan hemmen och vid misshandel är det olämpligt med växelvis boende. Carlberg et al. menar att för att ett växelvis boende ska fungera behövs kriterier som en konfliktfri föräldrarelation, boende nära varandra, lyhördhet, flexibilitet, gott samarbete och generositet mellan föräldrarna, vara uppfyllda.

5.5 Kunskap och verktyg

Deltagarna visar en ambivalens då det gäller deras egen kunskapsnivå. De anser att de har kunskap om barnpsykologi och utveckling, men har svårt att se föräldraförmågan i relation till detta. De skulle gärna vilja arbeta på ett annat sätt, men saknar verktyg och resurser. De försöker ta barnets perspektiv i utredningar men menar att de saknar kunskap och att det finns för mycket motstridiga läror i samhället idag. Detta gör det svårt att ta fasta på en teori, då det alltid finns en annan teori som motsäger den första. Deltagarna menar att de inte är några psykologer och därför inte har den kunskapen som krävs. De litar inte på sin egen kunskap, en tolkning av detta kan vara att då socionomprogrammet är en generalistutbildning är det svårt för socionomer att hävda sin kompetens mot andra professioner. Det ges heller ingen ingående utbildning om anknytningsteorin inom socionomutbildningen (Hindberg, 2007). Carlberg et al. (2004) har intervjuat föräldrar som varit klienter hos familjerätten. Dessa menar att det finns stora kunskapsbrister i familjerätten och att de önskar en större kompetens inom modernt familjeliv och föräldraskap. Detta stämmer med vad deltagarna själva anser då de menar att deras modeller kring ett könsrolls-fokuserat föräldraskap med mamman som primär anknytningsperson och pappan som sekundär inte fungerar för dagens föräldrar.

Deltagarna menar att de har en stor kunskap om barnpsykologi och barns utveckling samt en bred erfarenhet men att de saknar verktygen för att se föräldraförmågan i relation till barnet. Därför är det svårt för deltagarna att gå emot föräldrar som tar felaktiga beslut för barnet och tillika svårt att kunna driva igenom rätt beslut. Även tingsrätten, som många gånger är familjerättens uppdragsgivare, saknar fungerande verktyg. De resurser som finns till buds är samarbetssamtal eller att hänvisa till familjebehandling. Deltagarna önskar att det ska finnas program för föräldrar i konflikt och att de själva skulle kunna få mer bestämmanderätt. Samtidigt inser de att

förändringen måste komma från föräldrarna själva om den verkligen skall lyckas. Åtta gånger under intervjun nämnde deltagarna att de saknar verktyg.

Att bevaka barnets intresse och få föräldrar att enas är de viktigaste målen för familjerätten menar deltagarna. De anser att det är svårt att avgöra vad som är bäst för små barn som ännu inte kan prata. De menar att observationer av förälder och barn i samspel skulle vara bättre i dessa fall än endast samtal med föräldrarna, men att resurserna till detta saknas. Barn anpassar sig till allt, men till vilket pris, undrar deltagarna. De menar att barnet i ett dåligt växelvis boende får dela upp sitt liv i två världar. Det är föräldrarna som gör bedömningen om vad som är bra för barnet, inte familjerättssekreterarna. Deltagarna anser att de är för generösa med växelvis boende vid utredningar, då de ibland omedvetet vill bespara sig själva konflikter med föräldrarna. De anser att det är lättare att ha ett barnperspektiv då det finns kunskap och forskningsstöd i frågan. En tolkning av detta är att deltagarna tvivlar på sina egna beslut och sin kunskap då forskningsstödet kring anknytning och växelvis boende är oklart. Att forskningsstödet är ytterst tunt är både Carlberg et al. (2004) och Hindberg (2007) överens om. Hindberg menar dessutom att då det är sällan som socialtjänsten får kännedom om små barn som far illa, eftersom det är svårt att se psykisk ohälsa hos små barn, så är det svårt att få tillräcklig erfarenhet på egen hand för att kunna utveckla metoder och rutiner för att hantera anknytningsproblematik. Resultatet kan då bli att familjerättssekreterarna inte går emot föräldrarnas önskan om ett växelvis boende, fastän de egentligen anser att det inte är det bästa för barnet.

Deltagarna efterfrågar en manual, en kravspecifikation och exempel på bra förebilder, då det gäller små barns boende och umgänge. De menar att de familjer som det växelvisa boendet fungerar för hamnar inte hos familjerätten eftersom det då inte finns någon konflikt. Därför saknar deltagarna positiva förebilder att gå efter. Detta stämmer med det Carlberg et al. (2004) kom fram till i deras undersökning. Experterna som deltog där undersökte endast familjer med samarbetssvårigheter, vilket kan färga deras åsikter, skriver Carlberg et al.

Det är svårt att veta vilken lära de skulle följa då olika experter ger olika bud om samma fenomen, menar deltagarna. De undrade varför det inte kunde finnas bättre riktlinjer kring boendefrågan för små barn. Altenhofen, Sutherland och Biringen (2010) menar att det finns en uppsjö av litteratur kring barns anpassning vid föräldrarnas skilsmässa, men att aspekten kring anknytningen helt har blivit förbisedd. Forskningen som finns fokuserar nästan enbart på äldre barn i skolåldern. Även Solomon (2005) skriver att litteraturen kring ämnet är motsägelsefull och att domstolar och föräldrar som fattar beslut i frågan får göra egna avvägningar mellan barnets bästa och föräldrarnas önskningar. Solomon skriver vidare att detta blir extra svårt då frågan fylls av könsperspektiv och policys för att involvera pappan mer i barnets liv. Varken anknytningsteorin eller forskningen kan svara på frågan om vad som är barnets bästa då det gäller växelvis boende eller den bästa åldern för att starta upp övernattningar. Även Carlberg et al. (2004) slår fast att det finns väldigt lite kunskap som är relevant kring växelvis boende.

6 Slutdiskussion

Resultatet av fokusgruppsintervjun visar på en frustration från deltagarna då det gäller barns boende och anknytning. Forskningen är tvetydig och kunskapen vacklande i denna fråga. Att resurserna är bristande och att deltagarna saknar verktyg för att hjälpa familjer med en anknytningsproblematik ökar bara frustrationen ytterligare. Jag upplevde i fokusgruppsintervjun en stor anspråkslöshet från deltagarna, då de ofta ifrågasätter både sin kunskap, sina tolkningar och sina förutfattade meningar. Jag anser att det finns en stor kunskap, men att deltagarna behöver styrkas i vad de faktiskt vet och få mer kunskap i de områden där de saknar kunskap. Detta menar jag är typiskt i socialt arbete, då forskningen hela tiden går framåt men ekonomin för vidareutbildningar saknas.

Det som mest framträder i resultatet av uppsatsen är att deltagarna anser att det finns en ny ung föräldragrupp som har ett starkt rättviseperspektiv och därför vill dela barnen lika vid en separation. Detta tror jag är ett resultat av den individualistiska inriktning som samhället har haft de senaste decennierna. Problemet är att föräldraskapet inte är utformat enligt den individualistiska ideologin, utan är byggd på en tvåsamhet. Om föräldrarna inte är tillsammans längre ska de åtminstone fungera ihop lika bra som om de vore det. Detta skapar en splittring mellan idealet och verkligheten som är svårt att överbrygga. Forskningen och kunskapen om detta släntrar då efter på ett sätt som potentiellt skulle kunna vara skadligt för barn. Följderna av ett tidigt växelvis boende är ännu inte belagda, vilket gör det svårt för deltagarna att ha en tydlig ståndpunkt i frågan då de möter klienter eller skriver utredningar till tingsrätten. Tingsrättens underlag blir därmed bristande vilket leder till att det blir svårt för rätten att fatta ett beslut som barnet gagnas av.

Att deltagarna ibland försöker undvika konflikter med föräldrar genom att inte säga nej till ett växelvis boende för små barn är inte konstigt, anser jag. Då forskningen fortfarande inte är entydig i frågan och det saknas resurser för att ge deltagarna den vidareutbildning de behöver är det ganska naturligt att de inte vill "sticka ut näsan" i alla situationer. Däremot är det beklagligt, då socialtjänsten har det yttersta ansvaret för barn som far illa (Hindberg, 2007). Vem ska se till barnets bästa om familjerättssekreterarna inte gör det? Frågan är också vems behov som går först – barnets eller föräldrarna som vill träffa barnet lika ofta (eller sällan). Draget till sin spets kan man då säga att det står mellan rättviseperspektivet mellan föräldrarna kontra barnperspektiv samt primär anknytningsperson kontra jämställdhet. Finns det lösningar som kan tillgodose allt detta? Än så länge finns det ingen forskning som kan svara på denna fråga.

Den forskning jag har redovisat i uppsatsen menar ganska entydigt att små barn mår bäst av att i lugn och trygghet få knyta an till sin primära anknytningsperson och träffa sin umgängesförälder ofta under dagtid. Så ser dock verkligheten inte ut för familjerättens klienter, då dessa har stora samarbetssvårigheter och en stark konflikt. Därför kan de inte tillgodose barnets behov på detta sätt. Alternativet blir då ett växelvis boende där föräldrarna har minimal kontakt med varandra eller att barnet endast sällan får träffa sin umgängesförälder. Att träffa umgängesföräldern varannan helg är inte optimalt då detta är ett alltför långt avbrott i kontakten för ett litet barn, menar deltagarna.

Under fokusgruppsintervjun visade deltagarna på en stor tankemässig flexibilitet, då de diskuterade länge och väl hur små barn bör bo. Det fanns inga givna svar utan alla möjligheter undersöktes. De menade på att det viktigaste för barnet var ett gott samarbete mellan föräldrarna och att om detta kunde uppnås var det viktigare än att barnet hade sitt boende på ett ställe. Detta tror jag kommer sig av att deltagarna arbetar aktivt med sina klienter varje dag, vilket gör dem mer beredvilliga att rucka på vissa antaganden, än vad det är för forskare som endast träffar sina informanter vid ett fåtal tillfällen.

Som jag tidigare nämnt måste en företeelse, enligt det hermeneutiska synsättet, tolkas utifrån sin kontext (Thomassen, 2007). Därför tror jag att det är av yttersta vikt att vi utvecklar den svenska forskningen kring små barns anknytning vid föräldrarnas skilsmässa. Även forskning kring hur socialtjänsten bedömer och hanterar dessa situationer är av stor vikt, då jag tror att svenska socialsekreterare, utbildade i Sverige och arbetande under svensk lag och under svensk socioekonomisk maktstruktur, med ett svenskt synsätt kring barnuppfostran, jämställdhet och föräldraskap faktiskt skiljer sig från exempelvis de liberala anglosaxiska eller kontinentala välfärdsstaternas socialarbetare.

Vad som därför behövs, anser jag, är vidare nordisk forskning kring anknytning och växelvis boende, gärna kvantitativ sådan i ett långtidsperspektiv. Det behövs göras fler observationer av och intervjuer med föräldrar och barn vilka har levt i ett växelvis boende från tidig ålder för att se hur dessa utvecklas senare i livet, anknytningsmässigt såväl som kognitivt. Till skillnad från forskningen kring små barn och förlust eller separation, vilket är ett engångstrauma, innebär växelvis boende en ny separation varje vecka. Det synes inte helt omöjligt att denna slags separation borde påverka barnet på ett annat sätt än den förra.

Det skulle även behöva genomföras en kartläggning av socialtjänstens resurser då det gäller att kunna ta till sig ny forskning och erbjuda utbildning inom anknytningsteori. Hindberg (2007) menar att det vore bra om åtminstone en eller två personer inom varje socialtjänstenhet, som utreder barn, får spetskompetens inom anknytningsteori. Dessa personer bör sedan finnas med som resurser i alla ärenden som berör anknytningsproblematik samt boende och umgängesfrågor. Detta anser jag vore ett steg i rätt riktning för att trygga barnens anknytning då föräldrarna separerar.

Referenslista

Altenhofen, S., Sutherland, K., & Biringen, Z. (2010). Families Experiencing Divorce: Age at Onset of Overnight Stays, Conflict, and Emotional Availability as Predictors of Child Attachment. *Journal of Divorce & Remarriage* 51, s. 141-156.

Billinger, K. (2009). Fokusgrupper – en datainsamlingsmetod. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Broberg, A. & Bohlin, G. (2004): Växelvis boende för små barn – utvecklingspsykologiska aspekter. Bilaga till M. Carlberg, A. Hardy, E. Elfver-Linström, & Julin, S. (2004). *Växelvis boende: Att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans*. Västerås: Socialstyrelsen.

Carlberg, M., Hardy, A., Elfver-Linström, E. & Julin, S. (2004). *Växelvis boende: Att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans*. Västerås: Socialstyrelsen.

Clarke-Stewart, K. A., Vandell, D. L., McCartney, K., Owen, M. T. & Booth, C. (2000): Effects of Parental Separation and Divorce on Very Young Children: *Journal of Family Psychology* 2000, Vol. 14, No. 2. S. 304-326.

Hindberg, B (red) (2007): *Att knyta an, en livsviktig uppgift: om små barns anknytning och samspel*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Hjern, A. (2009): Barns hälsa. I *Folkhälsorapport 2009*. Västerås: Socialstyrelsen.

Larsson, S. (2009): Kvalitativ metod. I S. Larsson, J. Lilja och K. Mannheimer (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Lindström, A. M. (red) (2006): *Grundbok Barns behov i centrum (BBIC)*. Västerås: Socialstyrelsen.

Lundén, K. (2010). *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Lundström, K. (2009). Växelvis boende ökar bland skilsmässobarn. *Välfärd* nr 4 2009. S. 3-5.

Nordström, C. & Thunved, A. (2010). *Nya sociallagarna. Med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2010*. Tjugotredje upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.

Nordström, Å. (2004): Växelvis boende ökar. *Välfärd* nr 3 2004. S. 4-5.

Rosenlund, L. (2011): Var ska jag sova i natt – en kvalitativ studie om små barn och växelvis boende. *C – uppsats*. Institutionen för Socialt arbete, Göteborgs universitet.

Solomon, J. (2005). An Attachment Theory Framework for Planning Infant and Toddler Visitation Arrangements in Never-Married, Separated and Divorced Families. I L. Gunsberg & P. Hymowitz (Eds.). *A Handbook of Divorce and Custody*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, Inc., Publishers.

Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning.

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper – om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Övriga källor:

<http://unicef.se/barnkonventionen> (2012-01-31)

<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2006/2006-114-31> (2012-02-15)

Bilaga 1

Intervjufrågor:

1) Vad har små barn för behov då föräldrarna separerar med tanke på anknytningen?

Hur kan familjerätten tillgodose dessa behov?

2) Hur bör små barn bo och ha umgänge vid föräldrarnas separation?

3) Vilka typer av boende/umgänge har ni stött på i ert arbete rörande små barn med separerade föräldrar? Hur har anknytningen fungerat i dessa fall, anser ni?

4) Vad har familjerätten för uppdrag i fråga om barns anknytning vid föräldrarnas separation?

(Lagligt och kommunalt? Inofficiellt?)

Vad skulle ni vilja ha för uppdrag, i förhållande till små barns anknytning?

Bilaga 2

Information om fokusgruppsintervjun den 12 oktober 2010.

Jag vill börja med att tacka er allihop för att ni valt att medverka i min undersökning!

Syftet med min uppsats är att undersöka och redogöra för er familjerättssekreterares syn på små barns (0-3 år) anknytning till föräldrarna då dessa separerar samt hur detta påverkar er i ert arbete.

Fokusgruppsintervjun kommer att genomföras under en session tisdagen den 12 oktober kl. 9.00 till 12.00. Medverkande är samtliga familjerättssekreterare vid (stad) familjerätt samt undertecknad. Intervjun kommer att ske gemensamt i form av ett samtal och med hjälp av bandspelare. Inga förberedelser behöver göras av deltagarna.

Som deltagare är du anonym, och inga namn eller personuppgifter kommer att finnas i den färdiga uppsatsen. Du väljer själv i vilken utsträckning du vill svara på frågorna, och ditt deltagande är frivilligt vilket innebär att du om du ändrar dig kan välja att avbryta din medverkan. Inget av ”ditt” material kommer då att användas i uppsatsen. Allt intervjumaterial kommer i uppsatsen att behandlas på gruppnivå, vilket medför att ingen enskild kommer att kunna identifieras utifrån vad den personen sagt. (Stad) familjerätt kommer inte att figurera vid namn i uppsatsen. Dina uppgifter kommer endast att hanteras av undertecknad (samt handledare) och bandet som intervjun spelats in på kommer att förstöras då uppsatsen är färdigställd.

Familjerätten kommer att få ett exemplar av den färdiga uppsatsen.

Alice Ackert

Mölndal den 30 september 2010